

OOSTVLAAMSE ZANTEN

algemeen tweemaandelijks tijdschrift
voor volkskunde

UITGAVEN VAN DE BOND

Verkrijgbaar op het sekretariaat, Oscar de Gruyterstraat 36 Gent en op de bibliotheek: Kraanlei 41, Gent.

1. Oostvlaamse Zanten, nog voorradig tot zolang de voorraad strekt: 15e, 19e jg., 21e tot en met 31e jg., 33e tot en met 39e jg. tegen 175 F per jaargang. Van de jgg. 1-19 zijn nog enkele losse nummers beschikbaar tegen 50 F per nummer; van de latere jgg. tegen 40 per nummer. Jaarboek 1945 (jg. 20) van de Bond der Oostvlaamse Folkloristen: 150 F (leden 100 F). Inhoudstafel op Oostvlaamse Zanten (Jg. I - Jg. XXV), door F. VAN ES: 50 F (leden 30 F). Idem II (Jg. XXVI - Jg. XXXV), door F. VAN ES: 40 F (leden 25 F).
2. Geïllustreerd Feestnummer (lustrumnr.) Prijs: 25 F (leden 15 F).
3. Survivances du Passé, door A. MARINUS (8 p.). Prijs: 12 F (leden 8 F).
4. Zur Entwicklungsgeschichte des Bauernhauses mit durchgezapften Ankerbalken, door J. SCHEPERS (10 p.). Prijs: 15 F (leden 10 F)
5. Osschaart door F. VAN ES (overdruk 1945), 28 blz. Prijs: 30 F (leden 20 F).
6. 2e Lustrumnummer 1930-1935. Prijs: 40 F (leden 24 F).
7. Dit is die Excellente Kronyke van de Brahmisten, (over het teerlingspel) door Emile ANDELHOF. Prijs: 25 F (leden 15 F).
8. Waasch Sagenboek, door F. VAN ES. Prijs: 100 F (leden 60 F).
9. Het Curieus en Vermakelijk Namenboek, door Em. ANDELHOF. Prijs: 25 F (leden 15 F).
10. Folklore en Onderwijs, door L. HOSTE. Prijs: 12 F (leden 8 F).
11. August Hendrickx, Vlaams Toneelschrijver herdacht met Bloemlezing uit zijn werken, door Fr DE COSTER. Prijs: 25 F (leden 15 F).
12. Pastoor Constant Duvillers, Folklorist en folkloristische Figuur, door F. VAN ES. Prijs: 25 F (leden 15 F).
13. De Wetterse Reuzen, door Lic. M. DAEM. Prijs: 25 F (leden 15 F).
14. Sagen uit Noord-Oost-Vlaanderen, door Dr. G. DE MEYER. Prijs: 25 F (leden 15 F)
15. Een Teerlingspel in Gent, door Lod. LIEVEVROUW-COOPMAN. Prijs: 25 F (leden 15 F).
16. Spelen mijner Jeugd, door L. LIEVEVROUW. Prijs: 60 F (leden 35 F).
17. De levende Folklore van het Gewest Balegem, door M. BROECKHOVE. Prijs: 65 F (leden 40 F).
18. Weerkundige Volkskalender voor het Vlaamse Land, door M. BROECKHOVE. Prijs: 230 F.
19. Doods-, Begravenis- en Rouwgebruiken in het Arrondissement Dendermonde, door J. PIETERS. Prijs: 90 F (leden 55 F).
20. Het Volksleven te Wieze. 1900-1950, door J. VAN HAVER. Prijs 100 F (leden 60 F).
21. Het Hospies der Kinderen Alijn of Alynsodshuis te Gent, door E. LUYKX-FONCKÉ (met talrijke ill.). Prijs 40 F (leden 25 F).
22. De Rivaliteit tussen Aalst en Dendermonde, door H. VAN HESE. Prijs 125 F (leden 80 F).
23. De folklore van de Hop in Vlaams-België, vroeger en nu, door Cl. VANHOUCHE, Prijs: 100 F (leden 100 F).
24. Het Sterrelied in het Gebied van Dender en Schelde, door J. DE VUYST. 1968, 175 blz., 189 liederen en 50 mel., (mit einer deutschen Zusammenfassung). Prijs: 275 F (leden 190 F).
25. Ernest Van den Driessche. Schilder van ons Volksleven, door R. VAN DER LINDEN, 1968, 32 blz. (op kunstdrukpapier), avec un résumé en français. 2e druk, Prijs: 70 F (leden 50 F).
26. Catalogus Tentoonst. 125 jaar Gentse Feesten, juli-augustus 1968, 44 blz. Prijs: 50F.
27. Kinderzang uit Zwijnaarde. Dr. L. GELBER. Prijs: 40 F leden (60 F niet-leden).
28. Jan de Lichte. Gerard SIMONS. 32 blz. Prijs: 35 F leden (50 F niet-leden).
29. De Vinkensport in Vlaanderen (avec un résumé en français). 1969, 165 blz., 42 ill. 3 tek., door M. BROECKHOVE. (Nr X van de Uitgaven van het Alfons De Cockfonds). Prijs: 290 F (leden 175 F).

Elk bedrag vooraf storten op postrekening nr. 969.46, Bond Oostvl. Volkskundigen, Gent. Voor het buitenland + 10 F portkosten.

UITVERKOCHT zijn thans: Herdenkingsalbum Alf. de Cock - Het Stroodekkersbedrijf door Cl. Trefois - Lodewijk De Vriese Bibliografische studie - De Plattegrondsvormen van z.g. « Frankische Boerderijtypen en hun geografische Verspreiding in ons Land, door Cl. Trefois - De Draak van het Belfort van Gent in de Folklore, door Cl. Trefois - De Tinnepotgieterij te Gent door J. Boes - Galerij van Gentsche Typen door E. Andelhof -

(Zie derde bladzijde van de kaft)

OOSTVLAAMSE ZANTEN

ALGEMEEN TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT VOOR VOLKSKUNDE
 ORGAAN VAN DE KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE
 VOLKSKUNDIGEN EN VAN ZIJN DIENST VOOR
 VOLKSKUNDIGE ENQUETES IN VLAANDEREN

Redactie : Lic. Renaat van der Linden, Godveerdegemstraat 15, 9620 Zottegem

Redactieleden : Lic. Marcel Daem, Dr. René Haeseryn, Maurits Broeckhove.

Ruil en Recensiedienst : Dr. Haeseryn, Bibliotheek, Kraanlei 41, 9000 Gent.

Alle stortingen op postrekening nr. 969.46, Bond Oostvlaamse Volkskundigen, Gent.

INHOUD

Prijs : 40 F.

Lic. M. DAEM : De 78ste Rattenschieting te Zaffelare 82

BONDSNIEUWS

Prijsvraag Alfons de Cockfonds 1971. 95

ZOEKEN & ZANTEN

Oudenaarde-Eine. — Loflied voor Ernest van den Driessche. M. Daem 96

Oudenaarde. — Konink. Kleermakersgilde St.-Anna 1369-70 — 1969-70. R. v. d. L. 100

Borsbeke. — St.-Antonius-abt museum. R. v. d. L. 102

Volkskunde en film : Turfsteken. Renaat van der Linden 102

DIENST VOOR VOLKSKUNDIGE OPZOEKINGEN.

Cl. V. TREFOIS : Strodekker en Strodekkerstechnieken 103

Oostvlaamse Zanten wordt uitgegeven met steun van v.z.w.
 Noordstarfonds, Gent.

De 78ste Rattenschieting te Zaffelare

TRADITIE EN SAGE.

In Zaffelare, nabij Zelzate, viert men de zondag na 15 augustus de jaarlijkse kermis. Vanaf de zaterdag tot op de woensdag staan verscheidene schietingen met de handboog op het feestprogramma. De lokale schuttersgilde St.-Sebastiaan, gevestigd in de herberg *Schuttershof*, neemt een groot deel van deze schietingen op haar actief. De belangrijkste schieting heeft plaats op het schuttersplein van de maatschappij op de woensdagmiddag en is alom bekend als de rattenschieting van Zaffelare, enig in heel België.

In 1969 zijn we persoonlijk getuige geweest van de 78ste schieting en noteren we wat we ter plaatse gehoord en gezien hebben.

Onze speciale aandacht gaat thans naar de schieting en niet naar de historiek van de maatschappij. We vermelden nochtans dat de bestaande maatschappij St.-Sebastiaan gesticht werd omstreeks 1870 en sindsdien onafgebroken de edele kunst van het handboogschieten jaarlijks in ere hield. Te oordelen naar de aankondiging « 78ste rattenschieting » zou de eerste schieting te situeren zijn in het laatste kwart van de 19de eeuw.

Een sage — die we ter plaatse vernamen — verstrekt volgend verhaal over de oorsprong van de schieting. Volgens een mondelinge traditie, was er in het midden van de 18de eeuw weinig welstand bij de boeren wegens de slechte oogsten. De oorzaak lag aan overstromingen die de landbouwgrond bijna onvruchtbaar maakte. Bovendien werd de streek geteisterd door knaagdieren die hun deel opeisten van de geringe oogst en voedselvoorraad. Ook aan materiaal voor het vervaardigen van gaaivogels was er gebrek, met het gevolg dat de schutters hun toevlucht namen tot levende ratten. Ze dienden als mikpunt ter vervanging van de gaaivogels.

Deze sage is niet enkel blijven voortleven als mondelinge overlevering van een voorbijgestreefd gebeuren, maar heeft zich omgezet in een blijvende werkelijkheid van volkskundige betekenis. Het actuele volksgebruik boogt op een zeer oude traditie die de maatschappij als een waardevolle adelbrief in de weegschaal werpt om het gebruik te verdedigen en in stand te houden.

EEN DOORN IN HET OOG DER DIERENBESCHERMING

Tot en met een vijftal jaren geleden verliep de schieting als folkloristische attractie die veel schutters en kijkers lokte. Maar de maatschappij der dierenbescherming oordeelde in 1965 helemaal anders over dit volksvermaak. De schuttersmaatschappij St.-Sebastiaan werd in beschuldiging gesteld « van wreedheid jegens de dieren ». Moeder Justitia nam de zaak in handen en velde in 1966 een vonnis in 't voordeel van de schuttersvereniging. Het doden van ratten kon niet worden aangezien als een misdrijf. Deze dieren genieten geen bescherming en mogen vernietigd worden. Aan de traditie mocht bijgevolg niet getornd worden.

De maatschappij der dierenbescherming kon zich niet verzoenen met het oordeel van de rechter en trok verder ten strijde tegen het in stand houden van dit

« uiteraard wreedaardig en barbaars spel ». In het hele Vlaamse land werden honderden handtekeningen verzameld bij de schooljeugd. Bij dit protest van de jongeren werden nog intekeningen en solidariteitsbetuigingen ingezameld voor afschaffing van de rattenschieting. Op het provinciaal en gemeentelijk vlak zocht de dierenbescherming steun bij de overheid om aan het zogezegd griezelig schouwspel een einde te stellen. Enkele dagen voor de schieting van 23 augustus 1967 vond de dierenbescherming gehoor bij de heer gouverneur der provincie om de schieting te verbieden. Hij gaf opdracht aan de burgemeester om de rattenschieting niet te laten plaats hebben, gezien de gekwetste of gedode dieren nadien door kinderen worden opgeraapt en hierdoor besmetting met diverse ziekten niet uitgesloten is.

Hierop reageerden de schutters met het antwoord, dat de kinderen niet in aanraking kwamen, noch met levende noch met dode knaagdieren. De schutters hielden hun troef in handen : de rechtbank had niet verboden de traditie voort te zetten. 1967 was een jaar van spanning. Zou de schieting toch doorgaan? Op de bewuste woensdag van de kermisweek was Zaffelare zonder burgervader, want die was op 't onverwacht op reis. De veldwachter had vrijaf genomen. Ook hij had recht — zoals ieder werknemer — op betaalde vakantie tijdens de kermisweek. De rijkswacht was ter plaatse om de bestuursleden van St.-Sebastiaan te overreden niet te beginnen met het ongewone schouwspel. Ondertussen had de voorzitter van de schuttersvereniging ontslag genomen en moesten de aanwezige bestuursleden de zaak trachten in 't reine te trekken met de handhavers van de openbare orde. De verantwoordelijken van de gilde bleven bij hun standpunt. Verwijzend naar het vonnis van 1966 hielden ze voet bij de gaaipers en ging de rattenschieting toch door alsof er geen vuiltje in de lucht hing. De schieting verliep zonder incidenten. Negen rattenbakjes werden stuk geschoten, negen ratten verloren er het leven bij. Er waren geen burgerlijke slachtoffers.

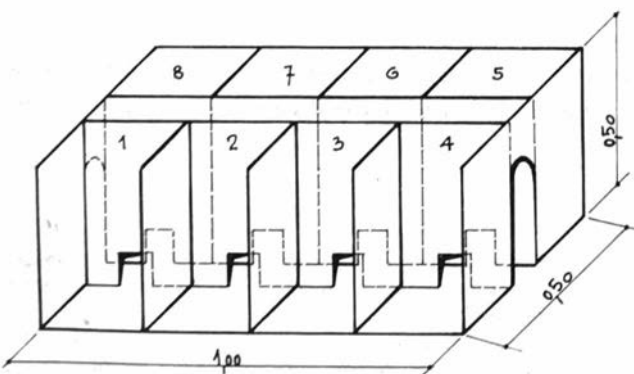
Uiteindelijk heeft de dierenbescherming zich neergelegd bij het vonnis van de rechtbank en kenden de verdere schietingen in 1968 en 1969 het gewone pittoreske verloop van vroegere jaren.

DE RATTENVANGST

Over de rattenvangst zou weinig te vertellen zijn ware het niet dat de materiële

volkskunde ook haar rechten opeist.

De strijd van de plattelandsbevolking tegen ratten is van oudsher bekend. Deze knaagdieren berokkenen zeer veel schade aan de gewassen en aan de oogst. De dieren zoeken hun pleisterplaatsen in alle rustige bergplaatsen van de boerderij

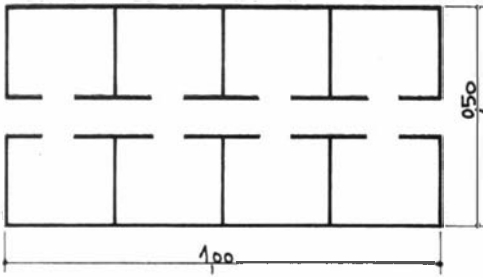

Slaper : voorblad en deksel weggenomen.

derij waar ze ongestoord leven, slapen en zorgen voor hun nageslacht.

In schuren en stalling of op zolder plaatst de boer zijn slapers die als verblijf- en kweekplaats door kleine en grote knaagdieren worden betrokken.

De slaper⁽¹⁾ is een langwerpige bak van 1 meter lengte, 50 cm breedte

Slaper : horizontale doorsnede.

en 50 cm. hoogte. Hij is verdeeld door een middengang met zijdelingse compartimentjes. De in- en uitgang staan open en worden bij het wegnemen door schuifdeurtjes afgesloten⁽²⁾

Er is nog een andere soort rattenva-
in zwang, n.l. een buisvormige kooi ge-
maakt uit kippegaas, die de vorm heeft
van een fuik. Een fijn hapje lokt de

vraatzuchtigen in de fuik. De uitweg is gesloten en de diertjes zitten gevangen. Om de slaper en de fuik te ledigen worden de deurtjes opengezet in een vrije ruimte. De diertjes vluchten uit de gevangenis maar worden gesnapt door honden of katten. Ook mensenhanden, gewapend met stokken, zorgen voor de laatste afrekening.

Het ophalen van ratten bij de boeren is een karwei die toevertrouwd wordt aan de officiële rattenvanger tegen de prijs van 10 fr. per stuk. We maakten kennis met dit folkloristisch personage, die in de burgerlijke stand geregistreerd staat met de naam Julien De Wilde, en alombekend is met de bijnaam Spiessens. Het is een type van uitzonderlijke betekenis met een tienjarige beroepservaring voor en in het kader van de rattenschieting. Van hem vernamen we, hoe hij de ochtend van de schieting zijn ronde doet bij de boeren van Zaffelare om de toekomstige trofeeën levend in handen te krijgen. In 1969 heeft hij op die bewuste woensdagmorgen van 20 augustus, 42 slapers geledigd, met als resultaat 11 knaagdieren in de slapers: 3 muskusratten, kleine en grote ratten en een paar muizen. Spiessens weet op een zeer handige manier de dieren levend te pakken als ze uit de slaper vluchten. De buit wordt in een jute zak gestopt en naar 't schietplein gebracht, steeds bewaakt door het ernstig oog van de rattenspikker.

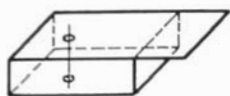
HET DOELWIT DER SCHIETING

Kort na de middag worden de diertjes uit de zak gehaald en zorgvuldig pijnloos ingepakt. Spiessens toonde ons met een zelfbewuste fierheid een litteken in de duim.

(1) *Woordenboek der Nederlandsche Taal*. 14de Deel, 1ste aflevering, 1920, 's-Gravenhage. Blz. 1599, *slaper*: lange, smalle kist, in hokjes verdeeld en met een opening aan beide einden, die men gebruikt om ratten te vangen.

(2) De Hr. AIME DE PAUW uit Zaffelare, lid van St.-Sebastiaan verstrekte ons deze technische inlichting, alsmede het verloop van de vangst en van de schieting. We betuigen hem onze oprechte dank.

De architect Maurice BROECKHOVE, Sekretaris van de Kon. Bond van Oostvl. Volkskundigen, bezorgde ons de technische tekeningen van slaper, gaipers en klompje. In trouwe vriendschap, hartelijk dank voor zijn collegiale medewerking.

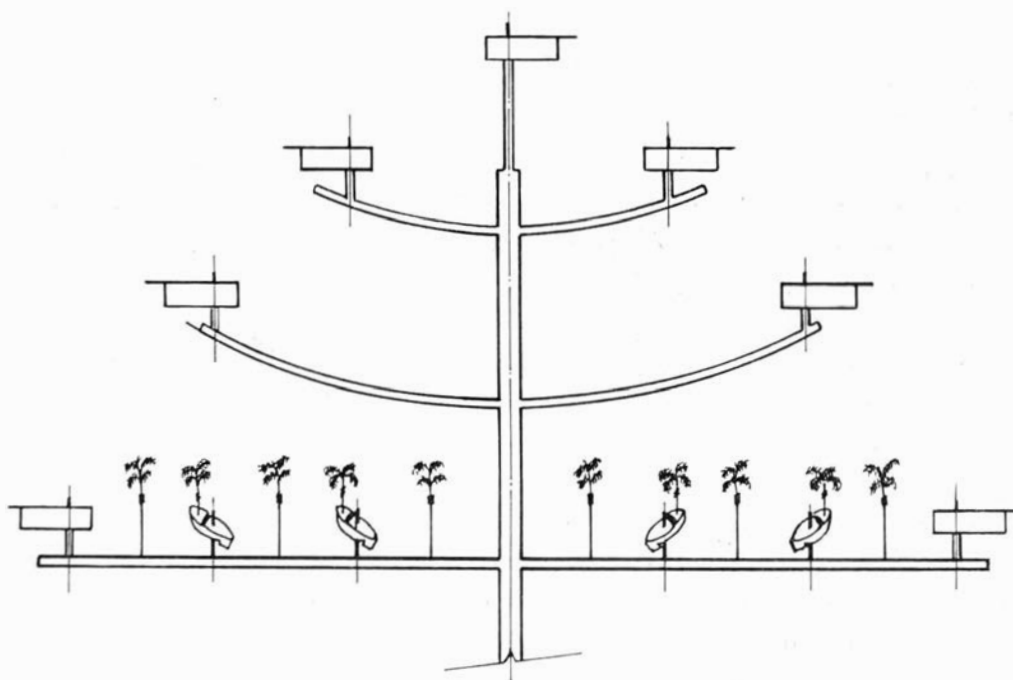
Het spoor van zelfverweer dezer diertjes had voor de van-
ger nog meer betekenis dan de sabelhouw in het gelaat
van een 19de-eeuws Pruisisch officier.

Bakje met vooruit-
geschoven deksel.

De bakjes zijn vervaardigd uit kleine en grote sigaren-
kistjes met een vooruitgeschoven deksel.

Bodem en deksel zijn bij voorbaat doorboord, zodat het kistje op de gaai-
pers kan gespiesd worden zonder de gevangene te kwetsen. Langs deze openingen kan
er lucht binnendringen om de slachtoffers zo lang mogelijk in leven te houden.

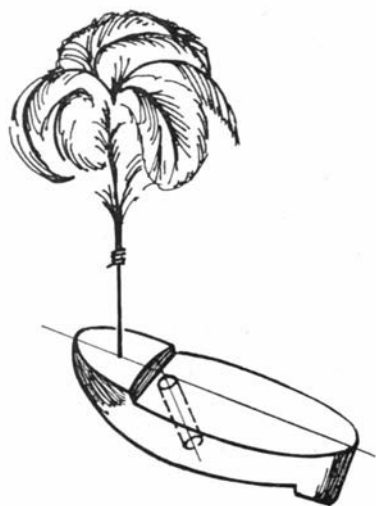
Het uitstekend gedeelte van het kistje is het doelwit voor de schutter om
het open te schieten en de slachtoffers de kans te geven te vluchten op de pers
of naar beneden te tuimelen. Eens vrijgekomen uit een stukgeschoten bakje is
er geen overlevingskans, noch kwijschelding van de doodstraf, het is enkel
uitstel van executie. Volgens het reglement mogen er maximum 15 bakjes op de
pers gestoken worden.⁽³⁾

Schetsmatige uitrusting van een gedeelte van de gaaiers.

Op de gaaiers waren er 11 bakjes vastgehecht, n.l. op de plaats van de hoog-
vogel, de twee zijvogels en tussen de witte, rode en groene kallen. De premie is
150 fr. voor de hoge, 75 fr. voor de zijvogels; 40 fr. voor een groene, 30 fr. voor
en rode en 20 fr. voor een witte vogel. Voor een rat wordt 30 fr. betaald.

(3) Na herhaald verzoek bij de schuttersvereniging om een copie te bekomen van het reglement
der rattenschieting, zijn we er niet in geslaagd te bevestigen of te ontkennen dat dit
reglement bestaat. Onze vraag om een tekst te bekomen van het reglement werd niet beant-
woord. De auteur is niet verantwoordelijk voor deze leemte in de studie.

Gekleurd klompje
als gaaivogel.

In 1968 kon men nog naar andere surpriseschieten, o.a. gekleurde klompjes, die een vaardige meesterhand tot gaaivogels verwerkt had.⁽⁴⁾

In hetzelfde jaar kwamen er ook bommetjes bij te pas die door een goedgemikt schot tot ontploffing werden gebracht. In de vorige drie jaren was het assortiment nog ruimer opgevat. Naast de klompjes en knalstopsels konden de schutters nog schieten naar broodjes en zakken water⁽⁵⁾.

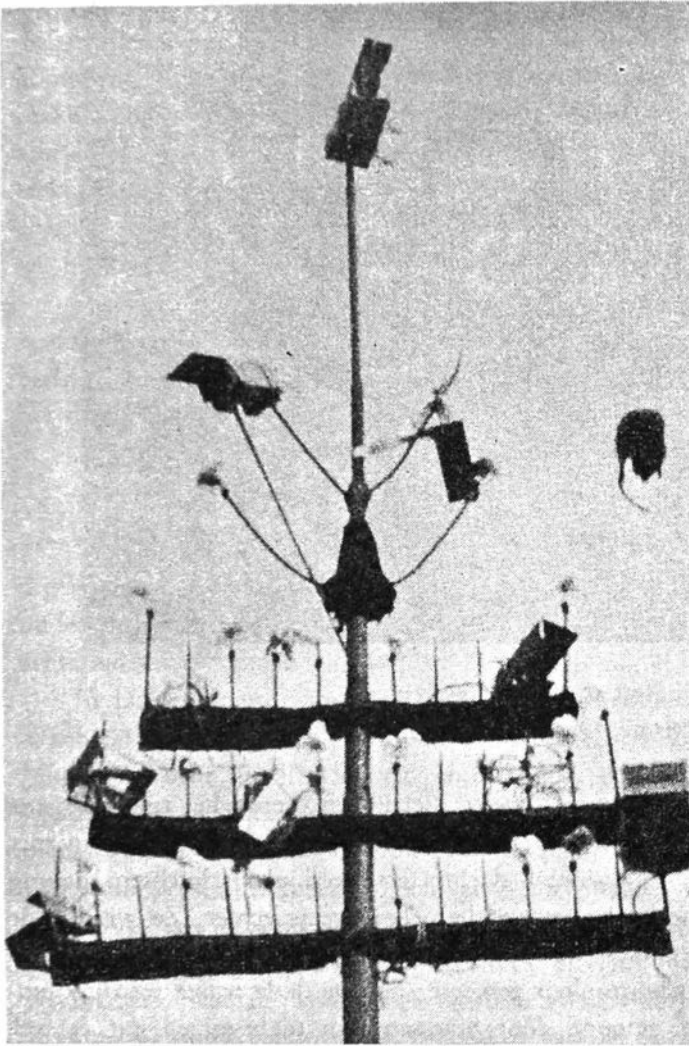
DE SCHIETING

Vroeg na de middag heerst een drukke bedrijvigheid van de komende en gaande schutters in de herberg Schuttershof. Hier is de zetel van de maatschappij St.-Sebastiaan gevestigd. In de gelagzaal pronken de foto's van tientallen schutterskoningen die als ridders van de handboog de continuïteit van het eerbaar koningschap verzekerd hebben. Hier worden de leden van de schuttersmaatschappijen als deelnemer ingeschreven. Ze komen uit de Vlaamstalige en Franstalige provinciesteden; ook Nederlandse schutters waren er aanwezig. De deelnemers betalen 110 fr. inleggeld; ze mogen op drie wippen schieten, een liggende en twee staande, waarvan de wip met de rattenbakjes het grote attractiepunt vormt. Tijdens ons bezoek waren er 155 schutters aanwezig. Dit aantal is in de jongste jaren schier ongewijzigd gebleven, alhoewel we toch hoorden dat er alle jaren veel nieuwe schutters voor de eerste keer komen om hun nieuwsgierigheid te bevredigen. Ook Franse schutters waren er vorige jaren van de partij.

Spiessens vervult aan de gaaipers ook de rol van roeper, pijlenraper en rattendoder. In zijn functie wordt hij dienstvaardig bijgestaan door een tienjarige knaap, zijn zoon, die hem een handje toesteeckt voor het ophalen van de pijlen en het doodknuppelen van de ratten bij een eventuele ontvluchtingspoging als ze de begane grond bereikt hebben.

(4) De hr. F. DE VYNCK uit Gent bezorgde ons hiervan een mooi exemplaar. Oprechte dank.

(5) Ons Zondagsblad, Gent, nr. 861, 22 augustus 1965. Zie voetnota nr. 12.

Rat is uit het kistje geschoten.
Cliché Federatie Toerisme Oost-Vlaanderen.

Rond de gaaipers staan vele belangstellenden opgesteld om de bewegingen van de schutters gade te slaan. Hun blikken blijven bestendig gevestigd op de 28 m. hoge pers die onophoudelijk bekogeld wordt door snorrende pijlen. Alle generaties zijn hier vertegenwoordigd, jongvoelende mensen van 12 tot 80 jaar. We bemerken zelfs twee dames onder de edelen van de handboog.

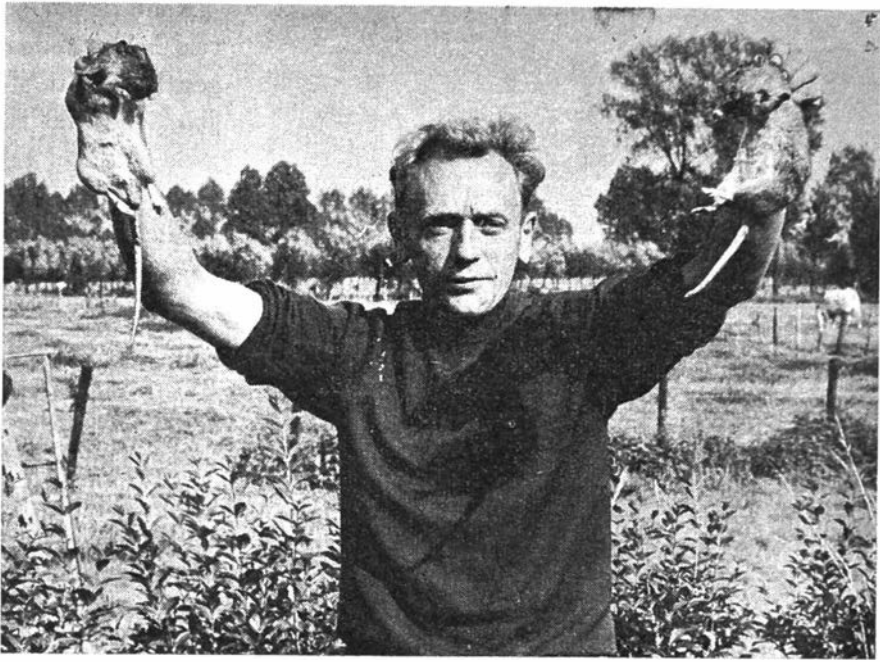
Pas is de schieting begonnen of daar raken de eerste pijlen de bakjes. Aangezien het raakvlak van de kistjes uit dun, droog hout gefabriceerd is raakt men gewoonlijk niet onmiddellijk en rechtstreeks het doel. Elk treffen betekent geen prijs, want de rat kan in het stukgeschoten kistje blijven zitten. Is de rat

nog levendig genoeg om uit haar houten cel te vluchten, dan loopt ze op de gaaipers, zoekend naar een uitweg om aan de pijlen te ontkomen.

De premie voor een getroffen doel wordt slechts uitbetaald als de rat op de begane grond valt. Heeft de schutter een rat geraakt en valt deze maar naar beneden in een volgende schietbeurt, dan strijkt de nieuwe schutter de premie op « Zo staat het in het reglement, mijnheer! »⁽⁶⁾.

Van de toepassing van het reglement waren we getuige toen een schutter een kistje kapot schoot en een rat naar beneden tuimelde. Gelijktijdig viel een tweede rat uit de lucht die door een vorige scheut getroffen was geweest. De twee trofeeën in één scheut genoten veel beziens, toen Spiessens de bewijsstukken aan de schutters toonde.

(6) Zelfde bemerking zoals in voetnoot nr. 3.

Rattenvanger Spiessens.
Cliché Federatie Toerisme Oost-Vlaanderen.

We hebben wel de indruk, dat de meeste diertjes en dieren het tijdelijke met het eeuwige gewisseld hebben op het ogenblik dat ze opnieuw kennis maken met onze vreedzame aardbodem. Een drietal slachtoffers deed een schuchtere poging om nog een 50-tal cm het heeral te bewandelen. Tevergeefs echter. Ze werden de rattenpas en -adem afgesneden door de rattenpakker. De laatste genadeklop van de rattendoder moet voor hen totaal pijnloos geweest zijn. De dode trofee wordt triomfantelijk aan de omstaanders getoond door Spiessens om te bewijzen dat er wel iets levend in de bakjes gezeten heeft en het knaagdier thans onschadelijk werd afgemaakt. Het duurde ongeveer één uur en tien minuten vooraleer het laatste slachtoffer uit de gaipers viel en over herbeginnen gesproken werd. Onmiddellijk daarna wordt de pers naar beneden gelaten. Ze wordt gezuiverd van het resterend stooftout en daarna in gereedheid gebracht voor de tweede ronde. De kistjes en afgeschoten vogels worden vervangen door de hoge, zijvogels en gekleurde kallen. Met onverminderde ijver en belangstelling gaat de schieting verder op de drie wippen. Ondertussen wordt een kaartje gelegd in de lokale herbergen. Ook hier wordt druk gepraat over historische scheuten die nooit een tweede maal zijn voorgekomen in de persoonlijke annalen van de schutter.

Het moet ons dan ook niet verwonderen dat de deelneming aan de rattenschieting hier een onverminderde belangstelling geniet. In België is het de enige rattenschieting die niet verboden kon worden.

Voor een tiental jaren had een schuttersvereniging uit Evergem-Doornzele de idee opgevat om een rattenschieting te importeren. De organisatoren hebben geconstateerd dat een volksvermaak « Made in Zaffelare » niet kunstmatig kan overgeplant worden. De organisators hebben niet meer dan twee schietingen overleefd.

Het zou voorbarig zijn te voorspellen wanneer deze 78ste traditie de weg der decadentie zal opgaan. Nochtans schijnen de vooruitzichten voor een verdere toekomst niet rooskleurig te zijn voor de rattenpakker. Tientallen slapers moeten leeg maken om amper 10 knaagbewoners aan te treffen in hun appartement is een schrale oogst. De verdelging van het ongedierte door vergif en andere chemicaliën trekt een streep door de rekening van de aloude gilde van St.-Sebastiaan. Over enkele jaren, zo voorspelt men te Zaffelare, « zullen er geen ratten meer zijn en zal men genoeg moeten nemen op andere dingen te schieten! »

Het roemrijk verleden van de schieting zal misschien een einde nemen zoals een Shaekespeariaans schouwspel. Bijna alle acteurs sterven in het eerste en tweede bedrijf. Voor het verder verloop van het schouwspel blijft er niets anders over dan het drama te laten eindigen bij gebrek aan levende acteurs.

BRONNENSTUDIE.

We hebben onze nieuwsgierigheid voor de schieting niet enkel willen bevredigen door het opmaken van een ooggetuigenverslag. We gingen ook op zoek naar oudere geschreven bronnen om de oorsprong van dit volksvermaak pogen te achterhalen.

In het « Repertorium van de Vlaamse gouwen en gemeenten » van Leo De Wachter⁽⁷⁾ vinden we geen enkel bibliografisch gegeven over het onderwerp. Mogen we daar uit afleiden dat er totnogtoe geen auteur gevonden werd om dit heemkundig of volkskundig onderwerp aan te snijden, laat staan enkel als noemenswaard te vermelden? In de 19de en in de 20ste eeuw vinden we in heem- of volkskundige studies hiervan noch spoor noch teken.

In de geschiedenis van Zaffelare, geschreven door Frans de Potter en Jan Broeckaert, uitgegeven in 1870⁽⁸⁾, wordt een dertigtal bladzijden gewijd aan de geschiedenis van de voormalige schuttersmaatschappij St.-Sebastiaan, gesticht in 1611 en in stand gebleven tot de datum van de Belgische Onafhankelijkheid. Uit ervaring weten we, dat de auteurs gewetensvol en nauwkeurig het lokale volksleven geschetst hebben zowel in het verleden als in het late 19de eeuwse tijdsgebeuren.

In het boek vinden we geen spoor van deze gebeurtenis terug.

Mogen we daaruit afleiden, dat de oorsprong van de rattenschieting niet te situeren is vóór de datum 1870? Tenslotte vonden we een oudere bron die ons in staat stelt bijna met zekerheid te bevestigen dat de rattenschieting vóór 1870 niet bekend was in de St.-Sebastiaangilde te Zaffelare. Nochtans situeert de volksage het ontstaan van de schieting in het midden van het jaar 1700! Schuilt er waarheid in? Op deze vraag willen we een antwoord verstrekken.

(7) Leo DE WACHTER, Repertorium van de Vlaamse gouwen en gemeenten. Heemkundige dokumentatie 1800-1940. IV Gemeenten T.Z. Register. De Sikkel, Antwerpen, 1948. p. 184. Zaffelare.

Idem., Heemkundige dokumentatie 1940-1950. VI Gemeenten C.Z. Register. 1957. p. 351, Zaffelare.

(8) Frans de POTTER en Jan BROECKAERT, Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen, Eerste reeks, Arrondissement Gent, 7de deel, Gent 1864-70, Zaffelare : p. 104, Maatschappijen. — *Gilde St.-Sebastiaan*.

Toevallige omstandigheden⁽⁹⁾ brachten ons op het spoor van een merkwaardig artikel, getiteld « Sint Sebastiaan te Saffelare », daterend van 1868; auteur niet vermeld⁽¹⁰⁾. Uit de teksten leiden we af, dat de auteur zijn bijdrage ontleent aan een betrouwbare studiebron, die nog te raadplegen is, en thans berust op de pastorie te Zaffelare. Het betreft een geschreven boek waarvan het opschrift zeer uitvoerig is : *Handtboeck omme ghillebroeders van het ghilde van den heiligen ridder ende martelaer Sinte Sebastiaen, onderhouden metten handtboghe binnen Saffelaer, gemaect ende vernieut den 7e september 1707, inhoudende de principaelste effecten, bescheeden ende privilegesien en goederen ofte renten competerende het voornoemde ghilde met alle naemen en toenamen van de selve ghildebroeders ende van de juweelen ende ornimenten, die tselve ghilde competeren, soo volghet; dit al ter liefde Godis ende den Heiligen ridder Ste Sebastiaen, ende is oock gheinsereert de legende van het leven ende doot van den heiligen ridder en martelaer Ste Sebastiaen.*

De geschiedschrijvers Frans de Potter en Jan Broeckaert hebben in hun geschiedenis van de voormalige maatschappij St.-Sebastiaan gebruik gemaakt van het gepubliceerd artikel. De tekst in de Geschiedenis der Gemeenten stemt goed overeen met de tekst van het artikel verschenen in De Vlaemsche Leeuw. Het onbekend auteurschap van de bijdrage in de Vlaemsche Leeuw is — naar ons oordeel — te zoeken bij Fr. de Potter of bij J. Broeckaert.⁽¹¹⁾

Aangezien het artikel « Sint Sebastiaan te Saffelare » in de Vlaemsche Leeuw gepubliceerd werd vóór het verschijnen van de geschiedenis van Zaffelare beschouwen we deze bron als ouder en komt haar de eer toe de waarde ervan te onderstrepen. In de eerste plaats vinden we in de tekst de stichtingsakte uitgereikt door de souverain gilde van Sint Sebastiaan te Gent, op 6 november 1611, aan de lokale gilde van Zaffelare. De voorschriften van de gilde herhalen we niet meer omdat ze geboekt staan bij Fr. de Potter en J. Broeckaert⁽¹²⁾. Ze geven ons een klaar idee over de rechten en de plichten van gildebroeders, opperdeken, deken, koning, baljuw, vaandeldrager ook alferis of kapitein geheten, trommelaar, zot, fluitspeler en knape.

Er is nog een tweede reden om de belangrijkheid van het Handtboeck te onderstrepen met betrekking tot ons onderwerp. Zoals de titel het aanduidt werd het gildeboek gemaakt en hernieuwd in 1707. De kroniekschrijver van St.-Sebastiaan had ook zin voor het anekdotische. Zo schrijft hij : « *Het beginnende jaer 1733 werd gekenmerkt door eene allerzachtste luchtgesteldheid. Op Sint Sebastiaendag, 20 january, om het nooit gezien favorabel en warm weder, zijn er ter gewoone gaaiperse op de Hoevelstrate dry vogels geschoten* ». Op 8 mei 1740 besloten de gildebroeders geen schieting noch maaltijd te houden. « *Is in consideratie genomen den gepasseerden fellen en langhdurigen winter ende dat het saizoen als noch niet*

(9) Hiermede betuigen we onze dank aan de Hr. Georges Puimège uit Zaffelare die ons het artikel signaleerde en ter hand stelde in de Bibliotheek van het Rijksarchief te Gent.

(10) De Vlaemsche Leeuw, Weckblad, 4de jg. (1868), nr. 38 (20.9.1868); nr. 39 (27.9); nr. 40 (4.10); nr. 41 (11.10); nr. 42 (18.10); nr. 44 (1.11); nr. 45 (8-11). Gent. Drukker S. Leliart, Koningstraat 19. (Gent, Universiteitsbibliotheek J 25).

(11) Onze voorkeur gaat naar het auteurschap van Frans de Potter omdat de andere bijdragen die onder dezelfde kroniek van wetenswaardigheden verschenen, hoofdzakelijk betrekking hadden op de geschiedenis van de stad Gent.

(12) Zie voetnoot 8.

voordeelich is, waardoor de graenen syn gheresen tot eene groote dierte ende te vreesen is noch dierder staen te worden, waer doore groote consternatiën ende armoede onder het publicq is ontstaen, dienvolgende dat het geensints convenieren soude, dat men eenige vermaeckelyckeyt in onsen gilde, in dese conjuncture destyts zoude bedrijffen ». Het jaar nadien werd de maaltijd opnieuw uitgesteld « *in aendacht genomen den bedruckten ende dieren tijdt soo in vleesch, boter en broodt* ».

Na deze kroniek aandachtig gelezen te hebben stellen we ons de vraag of deze lokale toestanden soms niet aan de basis liggen van het ontstaan der sage over de oorsprong der rattenschieting? Wanneer men ons nu nog vertelt dat er in vorige eeuwen te kort was aan voedsel, dan steunt die mondelinge overlevering op een historisch feit, geboekt in de annalen van St.-Sebastiaan. Mogen we hieruit afleiden dat een gedeelte van de sage haar oorsprong vindt in deze historische aantekeningen?

Het tweede motief van de sage : gebrek aan grondstoffen voor het vervaardigen van vogels, met het gevolg dat de schutters hun toevlucht namen tot ratten, schijnt meer tot de volksfantasie te behoren. De volksfantasie legt een verband tussen oorzaak en gevolg.

In het handboek zoekt men te vergeefs naar het bestaan van een andere schieting die onze kroniekschrijver in de annalen kon geciteerd hebben. Ook de auteur van het artikel, verschenen in de Vlaemsche Leeuw, scheen in 1868 onbekend te zijn met het zonderling volksgebruik der rattenschieting. We menen daaruit te mogen afleiden dat er vóór 1870 geen rattenschietingen geweest zijn.

De belangstelling vanwege de pers voor een eeuwenoud spel dat nog alleen in Zaffelare wordt gedoogd, kwam in de jongste vijf jaar sterk tot uiting. Deze bibliografische gegevens zien we niet over het hoofd. Het zijn moderne bronnen die het tijdgebeuren weergeven en zowel voor het heden als voor tientallen jaren hun waarde behouden.

In 1965 verscheen in het Gentse weekblad « Ons Zondagsblad » een uitvoerig artikel onder de titel « Geen gaaien op de wip, maar levende ratten »⁽¹³⁾. De auteur van voornoemde bijdrage, met wie we persoonlijk contact namen in 1967, heeft ter plaatse gezant en is getuige geweest van de voorbereiding en van het verloop der schieting. In 1966 was de wagen aan 't rollen gebracht door de dierenbescherming om aan het spektakel een eind te stellen. Een jaar later was de teerling geworpen. St.-Sebastiaan werd in het gelijk gesteld. Voor 1967 was het optreden van het gerecht een dankbaar thema voor een journalist in de komkommertijd. Vandaar de welsprekende titels die de Gazet van Antwerpen in blokletters onder oog bracht : « Griezellig maar toch ...! » « Rattenschieting ondanks verbod van burgemeester en goeverneur te Zaffelare »⁽¹⁴⁾. « Rattenschieting ging toch door »⁽¹⁵⁾.

In 1969 stuurden enkele representatieve dagbladen voor het Vlaamse land hun gelegenheidscorrespondent naar de schieting te Zaffelare. Menige kolommen werden aan de schieting gewijd onder de welsprekende titels « Bange ratten te Zaffelare »⁽¹⁶⁾.

(13) Ons Zondagsblad. Weekblad, 17de jg., nr. 861, 22 aug. 1965. Uitg. Het Volk, Forelstraat 22 Gent. Artikel ondertekend door BERT (Rocyen, Oostakker).

(14) Gazet van Antwerpen, 23 augustus 1967.

(15) Gazet van Antwerpen, 24 augustus 1967.

(16) Het Laatste Nieuws, 22 augustus 1969. Artikel ondertekend : Piet Korrel.

« Folkloristische schieting verliep ditmaal zonder moeilijkheden. Het feest van rattenvanger Spiessens in Zaffelare »⁽¹⁷⁾. « Rattenschieting te Zaffelare, merkwaardig schouwspel »⁽¹⁸⁾. We hebben gezant op het terrein van het plaatselijk onderzoek om ons te dokumenteren over de feiten zelf, de sage en haar oorsprong. Sage en traditie hebben we met mekaar geconfronteerd om te pogen de waarheid te onderscheiden van de volksfantasie. Hieruit menen we te mogen besluiten, dat de eerste rattenschietingen gestart zijn na het stichtingsjaar — 1870 — van de huidige maatschappij St.-Sebastiaan. Van het bestaan van een oudere traditie vonden we geen spoor.

Als laatste, zeer merkwaardige bron voor de studie van het onderwerp, wijzen we op het bestaan van een filmische opname gerealiseerd in 1967 door Dr. Jos. De Cleene uit Zaffelare, waarin de rattenschieting uitvoerig aan bod komt⁽¹⁹⁾. Als iconografisch dokument is deze dokumentaire film van uitzonderlijke waarde omdat dit modern medium ruimere mogelijkheden biedt om het volkskundig aspekt van dit volksfeest zowel in zijn figuurlijke als in zijn letterlijke betekenis te belichten.

Met een bewuste fierheid verdedigt St.-Sebastiaan het privilege der rattenschieting. Te Zaffelare is de volkstraditie van doorslaggevend betekenis dan de interpretatie van het wetboek. Ook dit feit is meldenswaard.

PROEVE VAN ONDERZOEK NAAR DE OORSPRONG VAN HET VOLKSGBRUIK.

Het antwoord op de vraag: « Heeft de rattenschieting een historische oorsprong? » is niet zo eenvoudig te achterhalen. Wel weten we met zekerheid wanneer de schuttersvereniging St.-Sebastiaan er mee begonnen is. Dit is echter geen voldoende antwoord op de vraag, waarom schiet men naar ratten?

Laten we thans in andere bronnen gaan putten om de volkskundige achtergrond van dit ruwe volksspel te achterhalen. Deze monumentale bron schuilt in de feiten zelf, nl. de traditionele tachtigjarige rattenschieting, georganiseerd en gepatroneerd door de schuttersgilde. De ontleding van het volksgebruik brengt belangrijke elementen op het voorplan, die we onder de loep nemen aan de hand van vergelijkende studie. De elementen zijn: het dieren kwellen, doden of vernietigen; georganiseerde ontspanning met competitiegeest; een tachtigjarige traditie; het samenvloeien van twee volksvermaken die essentieel, totaal verschillen in hun doelstelling. In het boek van Prof. Dr. K.C. Peeters, *Eigen Aard*, vinden we twee volksvermaken, die wegens de dierenmishandeling, bij de wet verboden werden, nl. het gansrijden en het ganstrekken in de Antwerpse polderdorpen; en het hane-kappen dat in het oude hertogdom Brabant werd beoefend⁽²⁰⁾. Deze volksvermaken horen thuis bij de dierenkwellende spelen. In Vlaanderen zijn ganswerpen, paling-

(17) Vooruit, 22 augustus 1969. Art. ondertekend: Cesar van der Poel.

(18) Het Volk, 21 augustus 1969. Art. ondertekend: Z. H.

(19) De montage wordt bewaard bij Dr. J. De Cleene. Deze opname geschiedde in 1967 omdat men op dit ogenblik vreesde dat het de laatste rattenschieting zou geweest zijn. Deze inlichting werd mij verstrekt door de Hr. G. Puimège.

(20) Prof. Dr. K.C. PEETERS, *Eigen Aard*, 3de uitgave, De Vlijt Antwerpen, 1963, blz. 276.

trekken⁽²¹⁾, gansrijden en haankappen⁽²²⁾ vrij algemeen bekend en verspreid als volksvermaken uit het verleden. Is het niet aanvaardbaar, het schieten naar ratten, met pijl en boog, te classeren onder de rubriek der dierenkwellende kermisvermaken in het dorpsleven?⁽²³⁾.

De behoefte aan sensatie, dierenkwelling, en de bevrediging van die behoefte onder diverse vormen van kermisvermaak, o.a.: geselen, verminken, doden, heeft de kenmerken van een sterk uitgesproken realisme. Is het schieten naar levende dieren, buiten de toegelaten jacht, niet een continuïteit van voormalige ruwe volksvermaken? In onze geciviliseerde maatschappij is het duivenschieten nog in zwang. Onder het motto « schietsport » dekken we de lading met een sportvlag. Men sluit aan bij de continuïteit. In voorgenoemd boek van Prof. Dr. K.C. Peeters staat ook vermeld, dat er schuttersmaatschappijen bestonden, die onder de vorm van mollen- en mussengilden, de verdelging van mollen en mussen beoogden⁽²⁴⁾. In dergelijke gilden bestaat een vast verband tussen het lidmaatschap van een schuttersvereniging met de handboog, enerzijds; en het verdelgen van dieren, anderzijds. Bij onze noorderburen vinden we het bestaan en de bloei van dergelijke mussengilden terug⁽²⁵⁾. K. Ter Laan verklaart in zijn Folkloristisch Woordenboek voor Nederland en Vlaams België, de betekenis van mussengilde als volgt. Het is een vereniging tot het verdelgen van mussen, die bestond van 1804 tot 1868. Welk een verdelgende invloed van zulk een gilde uitging blijkt uit het aantal ingeleverde vogelkoppen: kraaien, sperwers, haviken, spreeuwen, spechten, eksters. Er is zelfs een koning geweest die 1001 koppen inleverde; het minste aantal voor ieder lid was 25 stuks⁽²⁶⁾. De bijhorende volksvermaken van het gilde waren, zoals bij ons in Vlaanderen, het houden van teerfeesten.

In het boek van S.J. Van der Molen, *Levend volksleven, een eigentijdse volkskunde van Nederland*⁽²⁷⁾, vinden we geen reminiscenties terug van volksvermaken die enig verwantschap vertonen met de voormalige wreedheid tegenover dieren.

In Noord-Holland is een zeldzaam overblijfsel van dierenkwelling nog in zwang, nl. het katknuppelen.

In het folkloristisch woordenboek van Ter Laan, staat het gebruik genoteerd als volgt: Bij het knuppelen zette men een kat in een ton, die men daarna sloot

(21) Beide volksspelen staan mooi afgebeeld op de houtgravure « *De Boerekermis* », Fonds Van Der Haeghen, *Museum voor Volkskunde*, Gent.

(22) A. CASSIMAN, Erewijn te Deinze. In dieze bijdrage citeert de auteur verschillende volksfeesten uit de 16de eeuw waarbij erewijn werd aangeboden, o.a. aan de overwinnaar van haankappen. « *Op 22 februari speelden de kinderen « hanenghenouchte » denkelijk hanekap. De meester en de koning of de overwinnaar ontvingen een kan wijn ter eren.* » O.V.Z., XXVIII (1953), blz. 15-20.

(23) Classificatieplan HOFFMANN-KRAYER. X. Zeden en gebruiken, feesten, spelen. 10. Dorps- en stadsleven (feesten). a) kermissen.

(24) Prof. Dr. K.C. PEETERS, idem., blz. 310.

(25) Dr. H. W. KITS NIEUWENKAMP, Mussengilden. « Volgens een kort bericht in de Nieuwe Rotterdamse Courant van 15.2.1941 opgenomen, mag aangenomen worden dat op de Zeeuwse en Zuichollandse eilanden in totaal jaarlijks, door de werking der mussengilden tienduizend mussen opgeruimd worden. » O.V.Z., XXVI (1951), blz. 62-65.

(26) K. TER LAAN, Folkloristisch Woordenboek voor Nederland en Vlaams België, G.B. Van Goor Zonen's Uitgeversmaatschappij, 's-Gravenhage, 1949, blz. 249 « mussengilde ».

(27) S.J. VAN DER MOLEN, *Levend volksleven, een eigentijdse volkskunde van Nederland*, Van Gorcum-Assen, 1961, 351 blz.

en hing aan een touw, dat aan twee bomen of palen was vastgemaakt. De jongelieden wierpen vervolgens bij beurten met een knuppel tegen de ton, totdat eindelijk na lang gooien de bodem van de ton bezweek en de kat, razend en dol, er uit sprong en wegijde als ze weg kon. Had ze bij ongeluk de knuppel tegen de kop gekregen (wat voor de speler een geluk betekende!) viel ze uit de ton en bleef liggen. Hij die de worp deed, waardoor de kat uit de ton kwam was de overwinnaar en werd wel de kattedevinger genaamd. Dit dierenkwelken werd ongeveer 1870 te Bergeik afgeschaft. Hetzelfde volksvermaak was in Nederland overal bekend. In West-Friesland is het gebruik nog in zwang, doch de levende kat is vervangen door een houtje. Te Irnsum in Rauwerderhem was het katknuppelen een gemakelijkheid op de kermis; vandaar de spotnaam kattedevingers⁽²⁸⁾.

In het boek van D.J. Van De Ven, *Met gaostok door Twente en Salland, levende folklore van de jaren 1916 tot en met 1966*⁽²⁹⁾ lokaliseert en dateert de auteur het katknuppelen als een springlevend volksvermaak in meer dan één plaats van Hollands' Noorderkwartier. Thans schuilt er niets meer wreedaardigs in de kat-uit-het-vat-gooien, want sedert lang heeft de kermiskater de plaats geruimd voor een turf of houtenblok. Het traditionele Noordhollandse katknuppelen gaat de weg op van tonnetjeslaan. Over een paar jaren zal niemand meer denken aan katten-geselen bij de beoefening van deze volkssport.. D.J. Van Der Ven noemt het katknuppelen op kattedevinger een oorspronkelijke vruchtbaarheidsrite of -cultus.

We blijven nog altijd een antwoord schuldig op de vraag: « Wat is de oorsprong van de rattenschieting te Zaffelare? ».

Naar ons oordeel is het een geplogenheid die in het volksleven thuishoort bij de dierenkwelling, reeds geciteerd onder de vorm van gansrijden, ganswerpen, palingtrekken, hanekappen en kattedevingers. In de rattenschieting te Zaffelare ontdekten we geen historische achtergronden te dateren vóór het laatste kwart van de 19de eeuw. Nergens vinden we een spoor die het schieten naar ratten incorporeert bij de activiteiten van een schuttersvereniging met de handboog.

Het eventueel bestaan van een gilde die tot doel had de vernietiging van schadelijke dieren, zoals die elders bestonden in de schoot van schuttersgilden, is ons niet bekend. Geen enkele schriftelijke bron, inclusief het 18de eeuwse gildeboek van St.-Sebastiaan, maakt gewag van rattenschietingen.

Wel is er een 80-jarige traditie, waarvan het vertrekpunt bekend is. Deze volkse traditie is, naar ons oordeel, ontstaan uit twee totaal verschillende kermisvermaken die essentieel verschillen van oorsprong en betekenis. Op het einde van de 19de eeuw zijn ze tot een nieuwe eenheid samengegroeid. Ze zijn zodanig met mekaar versmolten dat het begrip kermis-schieting inherent geworden is van rattenschieting. Zowel in Noord-Nederland als in Vlaanderen was, op het einde van de 19de eeuw, het doden van dieren — bedoeld als volksvermaak —, over zijn bloeitijd heen wegens het optreden van de dierenbescherming. Onmiddellijk daarna treedt

(28) K. TER LAAN, idem., blz. 172 « kat-uit-het-vat-gooien ».

(29) D.J. VAN DER VEN, *Met gaostok door Twente en Salland, Levende folklore 1916-1966*, Uitgave Gesto, Bergen N.-H., 1969, blz. 341-343.

een nieuwe vorm van wreedheid jegens dieren op het voorplan. Het verloren gegane terrein moet kunnen gecompenseerd worden door een gelijkaardig volksvermaak. Hierin schuilt de constante van het ruwe volksvermaak die een veiligheidsklep is voor een sterk uitgesproken realisme in ons volksleven. De vorm is aangepast, naar gelang de tijdwisseling en levensomstandigheden. Maar de inhoud blijft een onaantastbaar pseudo-sadisme als sociaal verschijnsel, zij het dan ook aangekondigd in mildere termen.

Mogelijks bevredigt ons hypothetisch antwoord niet iedereen. Nochtans zullen we de eerste zijn om onze motivering te herzien zodra er nieuwe elementen voorhanden zijn die het behandelde thema in een ander daglicht plaatsen.

M. DAEM

Prijsvraag - Alfons de Cockfonds 1971

De Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen schrijft voor 1971 ten bate van het FONDS ALFONS DE COCK een prijsvraag uit en vraagt :

Een in het Nederlands geschreven volkskundige studie van ten minste 64 blz., met 42 regels van 62 lettertekens, over een onderwerp in verband met *volkstypen, dorp en stad, speciale volksgroepen, het stoffelijke in het volksleven, religieuze volkskunde, volksletterkunde, volksgebruiken, enz.*

Het werk dient een samenhangend geheel te vormen. Alleen handschriften, leesbaar geschreven of getikt, van onuitgegeven studiën komen in aanmerking. De auteur vermeldt zijn naam niet op het werk. Hij voorziet het van een kenspreuk die hij met opgave van naam en volledig adres, gesloten in een enveloppe met dezelfde spreuk als het opschrift herhaalt. De studie moet in dubbel eksemplaar, gebrocheerd vóór 31 december 1971 gestuurd worden aan de Heer Maurits Broeckhove, Oscar de Gruyterstraat 36, 9.000 Gent, onder vermelding : Prijsvraag Alfons de Cock 1971.

De uitgelofde prijs bedraagt 10.000 frank. Indien geen werk aan de vereisten voldoet, kan de jury een aanmoedigingspremie toekennen. Het bekroond werk wordt eigendom van de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen die zich het recht voorbehoudt de studie uit te geven. De beslissing van de jury is zonder beroep.

De Sekretaris,
Maurits Broeckhove

De Voorzitter,
Renaat van der Linden

ZOEKEN EN ZANTEN

OUDENAARDE-EINE. — Loflied voor Ernest van den Driessche, schilder van ons volksleven.

De volkspoëzie, onder de vorm van lofgedicht, is een communicatiemedium met twee aspecten. Twee personen zijn er bij betrokken. De dichter die spreekt en de gehuldigde die luistert. De volksdichter moet de persoonlijkheid van de gevierde zo dicht mogelijk benaderen, zonder zelf zijn taal geweld aan te doen. In de eenvoud ligt veel schoonheid geborgen. Een mooi voorbeeld daarvan ontdekken we in het « Loflied voor Ernest Van den Driessche, bij zijn 75 jaar ». In een mooi verzorgd grafisch drukwerk, gedateerd « kerstmaand 25, 1969 », staat de naam van de dichteres er zeer bescheiden op vermeld « Achterbos G.G.M. ». ⁽¹⁾

De schilder van ons volksleven, Ernest van den Driessche werd aan het artistiek en het volkskundig publiek voorgesteld door Lic. Renaat van der Linden, in een studie die vorig jaar een tweede editie kende. ⁽²⁾ Sinds het verschijnen daarvan is de naam en de reputatie van Ernest van den Driessche binnen en buiten onze grenzen beter bekend geraakt. Op internationaal en nationaal vlak is hij een voor-
aanstaand vertegenwoordiger van de kunstrichting der naïeve schilders. We laten thans de dichteres zelf aan het woord met haar loflied voor Ernest van den Driessche.

Ergens in ons Vlaamse land
ergens langs de Scheldekant,
woont in een fijn poppenhuis,
ver van ons modern gedruis,

Een wijs, een gezegend man,
die tovert al wat hij kan :
peetjes, huisjes en van al,
Kerststallen, wel honderdtal!

Ontmoet hem in zijn woning,
daar troont hij als een koning.
Vrouw en dochters, iedereen
bemoedert hem als geen een!

Vrienden telt hij bij de vleet,
omdat hij van alles weet
door te dringen tot het hart,
't zij in 't zoete of in de smart.

Hij kan zo knap vertellen
van wondere gezellen :
de *Jongleur de Notre-Dame*,
de *Pastoor met zijn Madame!*

(1) We mogen de naam van de dichteres prijsgeven : G. Godfroid-Maquestiau.

(2) Lic. R. VAN DER LINDEN, Ernest Van den Driessche, Schilder van ons volksleven,
Tweede druk, Koninkl. Bond der Oostvlaamse Volkskundigen, Gent, 1968. 32, 25 ill.

Nog beter dan een koster
De Paardepaternoster,
verzint hij ons legenden
van wrede roversbenden.

Hij haalt ze uit geen boeken
zijn peetjes mals als koeken,
maar uit z'n vlegeljaren
die z'hem hielpen vergaren.

Peetje Karel zijn Ballon,
't oud *Café Napoléon*
werden ook alom bekend
door Vriend Ernest zijn talent!

Smidje Smee en Sint-Elooi,
mannen van het puurst allooi,
zijn door hem geconterfeit
in hun volle heerlijkheid.

Zo is er een *Baltesse*,
een blonde baronesse,
door hem fel in kleur gezet,
opgesmukt en geblanket!

Zie hem zingen, onze Jean,
in z'n oud *Café Chantant*;
De Drie Koningen van ver
zijn gaan lopen met hun ster!

Komt daar ook nog *Sinterklaas*,
goed-aloude kindjesbaas
die door witte velden rijdt
op z'n peerd vol waardigheid.

Rochus met zijn blote bil,
De Maagd met de Krokodil,
Mireille in de processie,
Ons Here en zijn Passie.

De Moord van de broers Alijn,
hun mombakkes vol chagrijn.
De Fiertel van zijn streke
en 't *Cirkus van Semayke*.

Bloeiend aan een *Kerselaar*,
Ons-Lief-Vrouwken van aldaar,
altijd maar opnieuw gepint
met haar lieve suikerkind.

Vergeeten wij niet *Vincent*,
die andre brave vent,
door te veel talent verteerd,
nu alom geapprecieerd!

Juffrouw Marie haar Kapel
en het *Paardjescarrousel*,
prenten van vroeger dagen
blijven ons steeds behagen.

De Verdeling van het Brood
aan de sukkelaars in nood :
wonderstille getuige
van 't oude ruw en ruige.

De Man uit het Lijsternest,
alter ego van Ernest,
praalt op een wijtewagen
van legenden en sagen.

Of het is van Ingooigem,
van *Mullem* of van *Tiegem*,
overal staan *Kapellen*
waarvan hij kan vertellen.

Maria vol van Gratie,
Ons Here met uw Staties,
Gij Santen en Santinnen,
gij moogt hem wel beminnen!

Veel van u zijn gevallen
van hoge piedestallen,
maar een vriend heeft zich ontfermd,
uw gedachtenis beschermd.

Kom, laat ons hem nu eren
die ons zoveel kwam leren,
Hem danken en hem loven
in 't leven te geloven

Hem danken ook voor *Midil*,
haar talent zo fris en pril.
Al wat vader heeft vergaard
valt bij haar in goede aard'!

Mocht *ERNEST* nog lange tijd
jong van harte en vol vlijt,
van de Vlaamse aard de tolk,
vreugde brengen aan zijn volk!

Enkele thema's uit het gedicht komen beter tot hun recht wanneer men het schilderij voor ogen ziet. In het boek van Lic. Renaat van der Linden vinden we tien schilderijen gereproduceerd, waarvan spraak is in het lofgedicht⁽³⁾.

Dank zij de bereidwilligheid van het « Bestuur voor Internationale Culturele Betrekkingen » van het Ministerie van Nationale Opvoeding en Cultuur kunnen we als toemaat het cliché van het volkse tafereel « Hanengevecht » hier weergeven.

We sluiten ons aan bij de hulde die gebracht werd aan de schilder van ons volksleven. Op Kerstdag 1969 werd Ernest Van den Driessche 75 jaar. Mocht Ernest nog vele jaren een bloeiende gezondheid genieten om zijn boodschap en zijn vreugde nog lang te kunnen verkondigen. We wensen het hem van harte.

M. Daem

(3) Lic. VAN DER LINDEN, idem. De illustraties van de themas staan op de volgende bladzijden : Kerststallen p. 2 en 25; Peetje Karel zijn Ballon p. 23; Café Napoleon p. 12; Drie Koningen p. 25; Sinterklaas p. 3; Mireille in de Processie p. 13; Ons Here en zijn Passie p. 24; De Fiets p. 15; Juffrouw Marie haar kapel p. 2; De verdeling van het brood p. 16. De hoop die de dichter stelt op het talent van Midil, is bestemd voor een der dochters van Ernest, die Midil heet.

Zelden kan een gilde roemen op een bestaan van zeshonderd jaar. In Oudenaarde geschiedt dit.

Wij schepenen ende Raed van der poort van Audenarde doen te wetene allen den gonen die dese lettren zullen zien of hoeren lesen, dat Wij bi groeter voorzienicheden ende Ripen Rade ...

Aldus luidt de aanvang van het dokument, van de keure vanden ambachte vanden sceppers, parmentiers, causemakers, pourpointsteckers, etc.... 1 dag van sporcle 1369.⁽¹⁾

In februari 1970 was het zeshonderd jaar geleden, dat de kleermakers hun keure ontvingen van burgemeester en schepenen. Vooreerst treft het, dat de kleermakers de waardevolle naam van « *sceppers* » dragen. Bij hen horen onmiddellijk de « *parmentiers* » (les passe-mentiers) die de kledij met borduurwerk sieren, en ook de « *causemakers* ». Het breien van de kousen bestaat klaarblijkelijk nog niet, maar wel het snijden en naaien op maat uit stof. Voor fijne afwerking met sierelementen zorgen de « *perpointsteckers* ».

Dit oudste dokument berust in het kerkarchief van de St.-Walburgaparochie en is volledig gepubliceerd in de brochure, uitgegeven ter gelegenheid van het jubileum en van de expositie in september 1969. Het stadsarchief bezit een perkamenten handschrift van 1418, dat de keuren en de voorschriften van de gilde bevat.

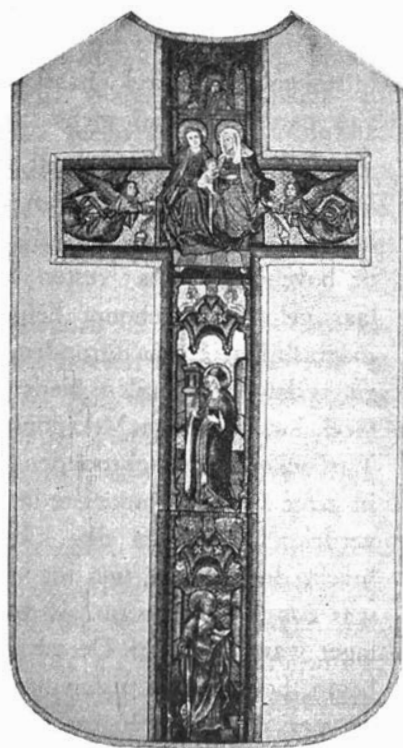
(1) De datum van de Keure, 1 februari 1369, stemt overeen met 1 februari 1370, nieuwe stijl-berekening.

Een prachtig getekende codex van 1510 vermeldt allerlei reglementen, o.a. voor de erfelijkheid van het beroep, de voorwaarden voor vreemdelingen die willen toetreden, het uittekenen van een werkstuk in krijt en het uitvoeren, het beheer van de gilde, de grondstof en de namen van de kleren, b.v. «casulen, failen, capproenen, colluren, wedermans collieren ofte vrouwen», enz. De lange lijsten van verkozen en herkozen besturen berusten in het gildearchief van Ste-Anna en zijn gaaf bewaard van 1652 tot 1793. De gegevens nopens de kapel in de St.-Walburgakerk zijn uitvoerig en nauwkeurig genoteerd. In 1919 schakelde de gilde om tot een «wettig erkende beroepsvereniging».

Dat een dergelijke groepering de gunst verkrijgt en kunst verstaat om het predikaat «koninklijk» te verwerven, betreft een unicum in de annalen van ambachten en neringen. Dusdanige verenigingen streven immers een lukratief doel na en komen daardoor beslist niet in aanmerking om met de titel «koninklijk» te pralen. En toch!

Gepolychromeerd St.-Anna-beeld,

Kazuifel met St.-Anna-ornament

De tentoonstelling ingericht ter gelegenheid van het eeuwenoud jubileum, in hoofdzaak met behulp van ons medelid mevrouw Tulleken-van de Velde, bevatte wandtapijten, twee gildekostuums, heiligenbeelden, tapijtweversmateriaal, vlaggen, dokumenten uit het kerk- en stadsarchief, kunststukken i.v.m. de St. Annanering en behorende aan de St.-Walburgakerk, schilderijen van de Oudenaardse kunstschilder en medelid de Heer Ernest van den Driessche.

De viering van het jubileum groeide uit tot een nationale hulde. Een kleermakersgilde van zeshonderd jaar verdient het ruimschoots ook.

Renaat van der Linden

(2) Het feestprogramma bevat de katalogoog van de zevententwintig tentoongestelde voorwerpen.

De Heer Charles Roose, Pastorijstraat 11, bewaart zijn heem- en volkskundige voorwerpen, aarden kruiken, geldstukken, heiligenbeelden, krantuitknipsels, album postkaarten, kruisbeelden, koffiemolens, lepels en vorken, etc. onder het motto « St.-Antonius-abt museum ». De sint speelt er niet de zware rol, maar krijgt de ereplaats als parochiepatroon. Van een waar museum mag men nochtans niet gewagen.

R.v.d.L.

Volkskunde en Film: TURFSTEKEN.

Het woord « turf » en « turfsteken » zal men niet zo regelmatig in volkskundige tijdschriften of studies aantreffen. Het standaardwerk van Ir Paul Lindemans « Geschiedenis van de landbouw in België » vermeldt het niet bij de trefwoorden in het register achteraan.⁽¹⁾ Het vervult ons met des te meer vreugde, dat Lieven Gypen, programmator bij de Vlaamse Televisie dergelijke volkskundige documentaire heeft geleverd.

Turf beduidt veen als brandstof, in stukken verdeeld en gedroogd om vuur te stoken. Het spreekt haast vanzelf, dat we voor dusdanige thematiek een rijk beeld van natuur en van mens krijgen.

De kommentaar vertelt de onbetaalbare luxe van kolen weleer voor gewone boer en proletariër. Onze overgrootouders waren aangewezen op de brandstof van hout en turf, vooral in de Kempen. Vanwaar stamt de meterdikke laag turf onder de bovenste humus : resten van planten en bomen die zich hier omstreeks 10.000 jaar geleden opgehoopt hebben. Vondsten in Duitse en Deense « Moren » met moeraslijken en paalgronden, sporen van eeuwenlang uitturven in het landschap en verlaten turfkuilen bieden verrassende karakteristieken, o.a. de « Kwacht » te Geel, het meer van Meerdonk met wollegras, stekel- en kruipbrem en gaspeldoorn. Turfstekers te Postel toonden *turf uit het hoogveen*, waar men die droog kan steken, in grote klompen om ze te laten drogen op een hoog heiveld. Na drie dagen drogen verdelen de turvers elke klom in acht, stellen ze in rijen of mijten. 's Zomers bracht de landman tien tot vijftien karrevrachten naar huis. Een tweede soort turf was *baggerturf*, kwam als vormloze modder uit het water, zwart van kleur met lager warmtegehalte. De cameraman toonde het opladen van het gereedschap in het begin, het verschil tussen brandrus en schadden, het moer steken in klompen, het vervoer, o.a. met een turfslede, het baggeren, op schranken zetten, opmijten, enz. Moderne turfuitbatingen zagen we in Peel (Sittard), en de bereiding te Boechout. Een hovenier, duiven- en hoenderhok kwamen er ook bij te pas. De studie van Floris Prims i.v.m. het turfambacht te Antwerpen verschoof de waarde van de vorser en geleerde. Tot slot zaten we met een beeld van Hendrik Conscience en boeren bij het turfvuur te luisteren naar moerasverhalen.

Het betreft een uitstekende film met het ploeteren en zorgen rond een brandstof, waar we over het algemeen bar weinig van weten. Lieven Gypen verdient daarom alleen reeds een eresaluut van de volkskundigen.

Renaat van der Linden

(1) De Sikkel, Antwerpen, 1952, Deel I 472, Deel II 542.

Strodekker en Strodekkerstechnieken

PLANTEN EN TEKENS OP HET DAK⁽¹⁴⁾

Zelden meer komt men plots verrast te staan voor een boerenwoning met steil oplopende dakschilden. Het hoeft geen betoog, dat wij ons telkens onweersstaanbaar aangetrokken voelden tot dergelijke bouwsels, die er als vóór eeuwen nog uit de stille landerijen verrijzen. Tijd en natuur hebben aan deze gewrochten een eerbiedwaardig oeruitzicht gegeven.

Voor de deskundige is het een raadsel hoe sommige eenvoudige getimmerde kapspanten steeds weerstand bieden aan de schommelende seizoenen. Vernuftig is de techniek van de tot de grond afdalende en over de huisruimte gesponnen strowelving. Ontelbare nerveus-taaie *wrongen*, *knoppen* en *stroppen* knellen de onderling verbonden *strogangen* staalhard op de deklatten. Waterwilgen, eiken- en elzenbanden maken de bewapening uit voor de knap ineengevlochten *vorstkap*. Deze bewapening is echter onzichtbaar voor de tot een organisch geheel verbonden-gewrongen «strogangen» van de hellende dakhuid. Op die wijze weet de ervaren dekker de meest indrukwekkende bekappingsmassa onwrikbaar te maken tegen de hevigste stormen.

De strodekker is niet alleen een technicus. Desgewenst zal hij het boerendak *fatsoeneren* en ongewoon aantrekkelijk voorstellen. We hoeven slechts een blik te werpen op de gestroomlijnde dakschilden met de zwierig gelijnde, op-en-neergaande hozing boven een verhoogde schuurpoort, en de leuk gesilhouetteerde zolderopeningen: «kattegaten» en «uilegaten», de oogvormig ofwel driehoekvormig uitgewerkte daklichten onder de eindvorsten.

Menigeen, die wat er rest van de aloude boerendaken van naderbij heeft gezien, zal er bescheiden uitgebeelde symbolisch bedoelde elementen hebben op aangetroffen. Strostengels lenen zich uiterst moeilijk tot het vervaardigen van decoratieve toevoegsels. Alleen de techniek verklaart het eigen karakter van de gebruikelijke motieven welke aloude overlevering ingegeven heeft. Gewoonlijk bestaat deze archaische fatsoenering, die over de strovorst is gekoncentreerd, uit ritmisch geordende en symmetrisch uitgewerkte lineaire figuren en patronen, ineen-gestregelde zigzag-, driehoek- en zeshoekvormen. Fijne strobanden, die elkaar diagonaalsgewijs snijden, verlenen aan de bronsgroene dakvorst een levendig uitzicht.

Wie kijkt niet verrast op naar een allerprimitiefste kalvariesilhouet, naar een kruisteken dat zich uit een krachtig omljnde hartvorm verheft. Schuchter prijken simpele kruisjes op de nokuiteinden. Ontroerend is het godsdienstig karakter van sommige motieven, heilstekens die alle kwaad weren, uitingen van diep geloof en

* Vervolg O V Z XXXXIV (1969) 209-218.

(14) Een boerendak is uitsluitend met stro of met riet gedekt.

vertrouwen, die zekerheid geven van de overwinning op de dood. De geestelijke inhoud van deze naïeve heilstekens getuigt van een uitgesproken magisch karakter, uitdrukkingsmiddelen die ver in onze traditie teruggrijpen. Steeds heeft de dekker getracht aan de verschillende ideeën zeer bepaalde vormen te geven. Nog tekenen de met stro vervaardigde figuren van paard en haan zich af op de immer wisselende, breed uitzeilende wolken. Andere konventionele fiorituren verrichten op slank gevormde hoekspillen hun functie als schutstekens tegen brand en hemelvuur.

VOORKOMEN VAN DAKBRAND.

Nog zet de boer op het kruin van zijn strodak ruige zoden en grassen. Het kultiveren van dergelijke gewassen zou op een oer-oud volksgeloof berusten. Er bestaat een reeks aanwijzingen, waaruit de oorsprong en de belangstelling voor dergelijke planten valt af te leiden. Het *semper-virens tectorum* of *sedum majus* — de altijd groen blijvende huislook —, de *lisbloem* en de *gele iris* (*iris pseudo carus*), verder de *treep* of *triepmadamekes* (*sedum rupestre*) alsook de *barbara juvenis*,

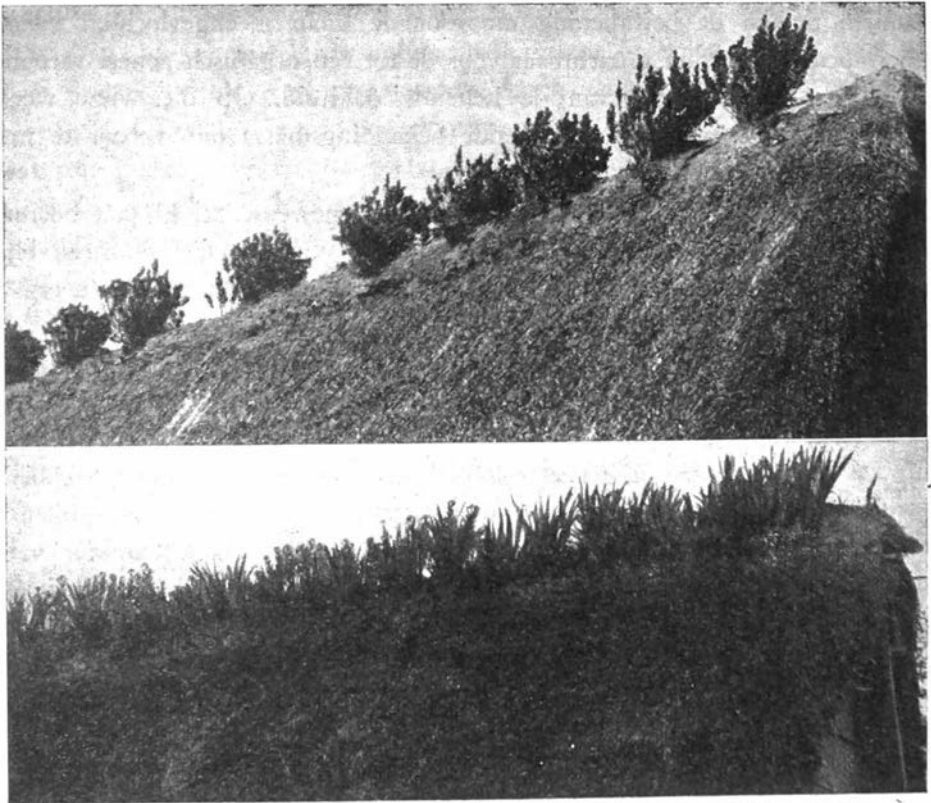

Fig. 1

Boven = Kleivorst bezaaid met « donderkruid » of « donderbloemeken^s »

Onder = Barba Jovis (Iris de joubarbe), het « Semper vivum tectorum ».

zouden blijkens het volksgeloof in overoude tijden aan Donar gewijde kracht- of schutplanten geweest zijn.⁽¹⁵⁾

In de Karolingische tijd was het kultiveren van vochthoudende gewassen op daken verplicht. Dit leert ons het « Capitularium caroli Magni de villis vel curtes imperii ». Men denke verder ook aan het verband tussen het *St.-Janskruid* en de *Midzomer*, door de vorige generaties beschouwd als een bewijs voor de samenhang van mens en natuur. Op grond van archeologische bevindingen is men tot de gevolgtrekking gekomen, dat de voortijdse mens een groter practicus was dan men vermoedt. Bepaalde vondsten verschaffen ons een duidelijk inzicht in de wijze waarop hij zijn heem tegen blikseminslag wist te beschermen en meteen de levensduur van de dakconstructie aanzienlijk te verlengen.

De opgravingen bewijzen, dat eeuwen vóór de Germaanse mytologie vaste vormen gekregen had, het geen volslagen nieuwigheid meer was, met dergelijke gewassen de huizendaken te laten overwoekeren. Dit gebruik is voortgekomen uit loutere veiligheidsoverweging en dus niet in mytische zin overwogen.⁽¹⁶⁾

Niets verschaft ons een zo goed inzicht omtrent de stuwkracht van het oude volksgeloof als de *donderbijl.* Toen geen mens zich nog een denkbeeld meer kon vormen van het gebruik van de voorhistorische vuurstenen werktuigen, werden de gepolijste en geometrisch bewerkte artefacten gewoonweg aanzien voor *donderstenen* die door het bliksemvuur op de aarde waren beland. Tot ver in de vorige eeuw gaven deze silexen nog voedsel aan de verbeeldingskracht van het volk. Evenals aan de « donderstenen » allerlei bijgelovige voorstellingen zijn verbonden, zo ook is de oorsprong en de wezelijke doelmatigheid van de dakflora van oudsher vervaagd, tenslotte tot een soort bijgeloof vernederd en gaandeweg in de traditie overgenomen.

Archeologische waarnemingen werpen steeds meer licht op de technische capaciteiten van voortijdse bevolkingen die de traditie der rechthoekige huizen hebben doen voortleven. Hier en daar brachten bodemvondsten frappante bewijzen voor het praktisch gebruik van dakplanten te voorschijn.⁽¹⁷⁾

Net zoals in de oertijd beveiligd de dakflora in ons tijdperk de woning tegen

(15) Namelijk het « *Sint-janskruid* » (*hpercum perforatum*) en het « *sedum purperum* ». Dit ware krachtige beschermmiddelen tegen onweer en andere natuurmachten.

Soortgelijke bladmossen gelden als een bijzonder goed voorbeeld van aanpassing aan droge standplaatsen. Het karakteristieke van deze plantenfamilieën bestaat hieruit, dat ze tijdens slechts een korte regenperiode hun waterreservoirs kunnen vullen en daarmee de volgende droogteperiode doorkomen.

(16) Het is goed te begrijpen, dat bepaalde dakplanten een magische kracht werden toegekend, doch meestal aan Donar waren gewijd, o.a. de benamingen die vermeldenswaard zijn zoals: het sierlijk *Semper vivum tectorum* of *Sedum majus*; verder de *donderbezem*, *donderbaard*, *donderkruid*, *dondertoppen*, *donderblaarkens*, *donderdistel*, *dondertoren* (wilgenroosje), *donderfak*, *donderbotten*; het *huis- of dakkruid*, de *hemelsleutel*, *Jorisvlam*, *papekullekens* enz. Dergelijke dakplanten komen voor op schilderwerken van R. van der Weyden (St. Joris, verzam. Evelyne); Campin (De Geboorte, Dijon); P. Breugel d.O. (Boerendans, Wenen), e.a.

(17) O.a. werden in 1953 te Muge (noordoosten van Lisabon) de kleiresten gevonden met plantaardige indrukken afkomstig van het dak ener woning uit ca. 3000 jaar vóór de christelijke tijdrekening.

blikseminslag en neerwarrelende vuurvonken.⁽¹⁸⁾ De stevige wortelgroei van *kortmossen, donderbotten, donderblaarkes, dondertoppen, dondertorens* en *dondervodden* verstevigen door hun wortelweefsel de strowelving tegen de krachtigste windrichting en maken ze meteen volkomen waterdicht. De drukkende zwaarte der ruige grassen, struikheiden en plaggen verhindert het loskomen en uitwaaien van het vorststro.

Het is natuurlijk te begrijpen dat wij hier moeilijk kunnen uitweiden over het bouwexperimenteren van de mens in het beginstadium van zijn technisch denken. Wat onze belangstelling verdient is het feit dat, op basis van vroegere bepaalde verschijnselen men kan zeggen dat het opbergen van havel en goed onder een schutsdak aanleiding heeft gegeven tot het zoeken en vinden van voorzorgsmaatregelen om onheil te voorkomen. Opdat vuurvonken geen brandgevaar voor de behuizing zouden opleveren, liet men de stro- en rietvacht gewoonweg overwoekeren met grasgewassen, mossen en vetplanten.

Sinds de middeleeuwen geraakte het « begroeide dak » meer en meer in onbruik, verwaterde de oerbetekenis van deze doodsimpele oplossing. Maar het blijft nog steeds een raadsel hoe de mens er toe kwam deze dakflora een mytisch karakter toe te kennen. Ondanks de snelle « modernisering » van het boerendak, wekt de « plant op het dak » nog steeds herinneringen op aan de Germaanse god Donar.

Dit alles bleef op een somber bijgeloof berusten. De uiterst zelden meer voorkomende heidense en kristelijke heiltekens op het vorststro, hoe ze ook ineen gegroeid zijn, laten ons toe een ruimer beeld te vormen aangaande het voorstellingsvermogen van de mens in vroegere eeuwen.

Het oude boerendak, waarin de volksmoraal zich nog weerspiegelt, heeft een aantrekkingskracht, die terecht beeft. De op de vorst uitgestalde oertekens verschaffen een inzicht in de mytische denkwijze van de mens uit de akkerbouw- en latere kulturen. Tot in de huidige tijd kan men nog losse sporen aantonen van zijn streven en wilsuiting, zijn ontzag voor het mysterie van de vruchtbaarheid, dood en geboorte, dat alles in nauwe samenhang met de kringloop der jaargetijden.

Het zou ons te ver voeren voorbeelden aan te halen als herinneringen aan bepaalde dakplanten in de volksgeneeskunde. Ook in de volksvertelsels heeft het grasdak wel eens sporen nagelaten. In het bijzonder hebben de snuggere boeren van Olen, ook die van Kampen, Eis en Monnikendam er geslachten lang de aandacht op gevestigd.

(18) Gewoonlijk beschikte men in de grote boerderijen over de strikt nodige blusmaterialen. Deze bestonden uit een lederen waterzak aan een lange pal bevestigd, waarmede vuurvonken op het dakvlak konden worden gedoofd, een vuurhaak om het smeulende stro naar beneden te halen, en een paar emmers in leder. Doeltreffende middelen om brandgevaar te beperken, vinden wij in talloze verbodsbepalingen. We willen slechts enkele voorbeelden noemen : « ... dat niemant gheen vier en halle noch en draghe en laet draghen uit zynen huuse sonder potte, up de boete van V.s.p. » (Rupelmonde, verordeningen 1510). Het was verboden « vier te maken binnen synen huuse sonder ghemetste cave, ten ware dat hy woonde dertich roeden buyten de gemeente ... » (Vier Ambachten-Assenede; vernieuwde verordeningen uit 1635). « ... alle de caven, mantels ende andere viersteden te doen vaghene, ende netteghen ..., gen beschermen vanden brande of viere ... » (Nevele, 1546).

Het dak moet de bouwruimte beschermen tegen schadelijk werkende weersinvloeden; het moest volkomen waterdicht zijn en een zodanige helling hebben, dat zelfs bij hevige wind regen- en sneeuwwater zonder lekken worden afgevoerd.

Zelden meer worden wij in de gelegenheid gesteld de samenstelling van de oude met stro overkoepelde boerenhuiskap te ontleden.

Gewoonlijk komt de *dakdruip* aan de *kwade kant* laag bij de grond. Hier bereikt het wandvlak een minimum hoogte. De vensterramen zijn opvallend klein. Aan de *zonnekant* is de huiswand hoger ontwikkeld. Licht en lucht stromen gulziger door kruisramen de woonkamer binnen. Het hoogteverschil tussen voor- en achtergevels bepaalde de asymmetrische doorsnede van het oude zadeldak en haar verschillende onderdelen. Ook hier geldt het weer een utiliteitskwestie. Het hemelwater dat van de steile dakschilden druipte, diende zo snel mogelijk van de *wandvoeting* te worden weggevoerd. De ver buiten de daklijn overstekende hazing beschermde het met klei afgestreaken wandwerk tegen de uitwerking van schadelijke weersinvloeden. Hierdoor konden de klei- of leemvullingen een jaar of tien meegaan, al moesten ze af en toe hersteld worden.

Eens het *ghereck* van een *huyse van houtte* opgericht, begon de taak van meesterstrodekker. Eerst daarna werd het timmerwerk of geraamte *geplect, gedoert ende gevenstert*.⁽¹⁹⁾

Wij zagen, hoe dekker en boer naar middelen zochten om dakbrand te voorkomen. Dat is begrijpelijk. De ervaring heeft echter uitgewezen dat deze vrij langdurig in praktijk gestelde veiligheidsmaatregelen geen basis voor het onvlambaar maken van dekstro vormen. Sporadisch bestaat hier en daar nog het gebruik de strostengels door impregnatie beter tegen brandgevaar te verzekeren. Een mengeling van amoniak, kalk, leem en paardemest in water opgelost, bezit de eigenschap met meer kans gebeurlijk dakbrand af te wenden. Hoewel door deze impregnatie het grootste bezwaar tegen het toepassen van dekstro is weggenomen, toch biedt een dergelijke vloeistof slechts een veronderstelde bevredigende methode.

Eveneens is het uitstrijken van leem tussen de *spreilaag* en de eigenlijke *strodekking* aanzien als een minder doeltreffend anti-brandmiddel. Daarom vond deze voorzorg weinig voortgang. De strovacht verloor haar verluchtwerkende eigenschap, zodat aan de levensduur van het boerendak zeer te kort werd gedaan. Bij het *leemdak* was dit ook het geval.⁽²⁰⁾ Nu kunnen wij over dit alles glimlachen. Doch we moeten wel bedenken dat de huisbewoners in vroegere tijden op hun manier steeds trachtten de meest praktische afweermiddelen te vinden om elk gevaar voor dakbrand te voorkomen. Onder de uiteenlopende oplossingen waarmee men zich op het platteland van oudsher wist te bedienen, heeft de ervaring uitgevezen, dat watervasthoudende lever- en bladmossen nog best als beveiliging van

(19) Een « ghereck » (: geraamte) van eenen (houten) huyse gedeckt met stroo sonder doeren (deuren), vensters oft pleckerije (vlechtwerk afgestreaken met leem) ». Zie Cuvelier, J., *Les dénombrements de foyers en Brabant (XIV-XVIe siècle; 1912, blz. 340)*.

(20) Verschillende lagen stro en leem werden tot ca 28-30 cm aangedikt, vierhoekig gesneden en achter de deklatten vastgeknood derwijze dat de stro-leemplatten schubvormige bedekking uitmaakten. Dergelijke daken worden in Nedersaksen « *Lehmdach* » ofwel « *Lehmschindeldach* » genoemd.

het strodak gelden. Zoals in de vorige eeuwen zit deze overtuiging nog bij de landelijke bevolking vastgeankerd.

DEKMATERIALEN.

Riet en stro zijn sinds onheuglijke tijden gewaardeerde grondstoffen voor het afdekken van woon- en dienstgebouwen. Riet is duurzamer dan stro, maar bij zomertemperatuur gaat het krimpen. Stro daarentegen bezit een groter isolatievermogen. Het heeft de hoedanigheid beter de penetratie van zomerwarmte en winterkoude te beperken. De duurtijd van een goede rietbedekking wordt op 50 jaren geschat een dak van roggeglui ongeveer de helft van die tijd.

Dekriet (Phragmites communis)⁽²¹⁾ behoort tot de familie der grassen. Lengten en diktegroei bepalen de gebruikswaarde van de vezelige stengelbouw. Onder lengtegroei van het rietgewas verstaan wij « korte » en « lange » soorten. Lange en dikke stengels laten zich moeilijker verwerken. Grachten, poelen, gorzen en veenmoerassen leveren riet van verschillende kwaliteiten. Polderriet behoort tot de zwaarste soorten. Braakriet is minder taai en gaat spoedig schimmelen. Riet in zoet water gewassen is sterker, kort en buigzamer.⁽²²⁾

Het inzamelen van dekriet is gewoonlijk een winterwerk. Dan staat de groei van de stengels stil. Deze zijn droog en bladvrij, kortom geschikt om boven de ijskorst zuiver met zeis of sikkels te worden afgesneden. Om de dektechniek vrij bewerkelijk te maken, moet riet alle eigenschappen bezitten die reeds van oudsher volgens voorschriften bepaald werden: volwassen zijn, dun en buigzaam; recht en van gelijke diktegroei; stijf tot garven opgebost; vrij van onkruiden en schimmel, houtachtig noch gespleten zijn.

(21) Dekriet (*Phragmites communis*; arund. *Phragmites*. Fr.: roseau commun, roseau des marais), wordt door de dekker geklasseerd in: oeverriet, scheurriet, slootriet, lane, walriet, spoelrijriet. Een rietbedekking krimpt in de zomerperiode. Stro echter niet.

(22) Zie Dodoneus' « Cruydt-Boeck » (1555): dekriet. « ... tuyn-riet ende dekriet (*Phragmites*) dewelcke witachtigh ende dun / van den ghemeynen man ghenoech bekenjt ... Deckriet ghenoeemt, te weten een dun / witachtigh (in sonderheyt als het droogh is) ende ijdel oft hol Riet / Seer bequam om de huysen mede te bedecken / daer het den naem heeft ... ». Blz. 935.

Blijkens het Nederlands Normaalblad (Nr 748) moet dekriet bestaan: uit volwassen rechte, buigzame, stevige, houtachtige en in de pluis gesneden stengels van ongeveer gelijke dikte zijn. Het mag niet verbreed, beschimmeld of verrot en niet vermengd zijn met korte stengels, onkruid, ruigte, kanthooi of andere gewassen. Riet wordt geleverd in bossen van cirkelvormige doorsnede, welke op 30 cm uit de stoppeleinden met een band stijf zijn gebonden.

Het is wellicht interessant te weten dat er in landen als Luxemburg, Duitsland en Oostenrijk, organisaties van rietdekkers bestaan die zich onlangs (1953) verenigd hebben in een internationale organisatie.

Riet bezit lang niet de buigzaamheid en soepelheid van stro. Stro is zeer geschikt om een werkelijk mooie als duurzame bedekking te vormen. Roggestengels hebben de voorkeur op de andere strosoorten. Daarop volgt tarwestro. Stro moet volgens het Nederlands Normaalblad (Nr 748) geleverd worden en bestaan uit volwassen, rechte, buigzame, volkomen droge, goed uitgedorste rogge-, tarwe- of gersthalmen van ongeveer gelijke dikte. Blijkens geraadpleegde vakmannen in Engeland, behoren rogge- en tarwestengels tot de beste dekmaterialen (Rijze straw was esteemed the best, because it was the longest and strongest. The next was wheat straw »).

Dekstro.⁽²³⁾ Voorheen werd dekstro « ten gemenen profijte » van de boerderij gebruikt. Blijkens oude pachtakten waren de huurders verplicht het nodige stro te leveren voor het onderhoud van de daken. Had een boer toevallig dekstro te kort, zonder moeite kon hij de ontbrekende hoeveelheid bossen van een zijner burens geleend krijgen. Een dergelijk dienstbetoon stond nog in het teken van een welgemeend solidariteitsgevoel. Om te voorkomen dat bij het dorsen de *gaten* (stoppeleinden) zouden *breken* (splijten), worden de korrels voorzichtig uit de aren geslagen. Dekstro wordt best in bossen (« bussels », « bunijnks ») bewaard. Deze moeten ten minste een meter lang zijn, de doorsnede bepaald op dertig cm. en boven de stoppeleinden met een strowis stijf gebonden. Zwam en verrotting worden vermeden door de bossen nu en dan in staande houding op de *gaten* te stuiken en aldus uit te zuiveren.

De dekker is een kieskeurig man wanneer hij de kwaliteit van het te gebruiken stro moet beoordelen. Om goed werk te presteren zal hij slechts belang stellen in rogge-, tarwe- en gerststro dat volwassen is, buigzaam en volkomen droog. Praktisch bezit roggestro (*Secale cereale*) alle kwaliteiten voor een uitstekende bedekking. De gladde en weerstandbiedende stengelbouw is biezonder geschikt voor een *gedreven dak*. Voor een *effen, liggend* of *hangend* dak volstaan tarwehalmen (*Triticum*) en gersthalmen (*Hordeum*).

Volledigheidshalve dienen wij dekbiezen, een oevergewas te vermelden als een minderwaardige grondstof, zeer weinig geschikt voor bedekking en willekeurig als noodoplossing gebruikt.

Andere dekgewassen. Vaak wordt het meest aan slijtage blootgestelde dakstro: vorsthoeken, heuzingen en schildnaden, verstijfd met *kort riet*, vlass:engels, hennep (*Cannabis, Canabis sativa*), en *gepelde kemp* (« kimpstekken » of « stol »). Het *mannekes hennep* wordt meest in de Kempen toegepast.

Dekgaarden, bindroeden. Aandacht eist de manier van binding. Voor een stro- of rietbedekking is de binding met gaarden en tenen de beste gebleken. Dekgaarden zijn gesorteerde eiken-, elzen-, ofwel kastanjetakken (kantwissen), die nagenoeg twee jaren hebben gegroeid. Vóór het gebruik worden de takken gespleten ter dikte van ongeveer twee tot drie cm. en dan door stropen van wilgetenen aan de strolatten verbonden. Dekgaarden en wilgetenen behoren tot de duurzaamste bevestigingsmiddelen.⁽²⁴⁾

Wijmen, wilgetenen. Met nieuw uitgelopen twijgen of wijmen worden de *strogangen, bindroeden* en *strolatten* organisch aan elkaar bevestigd. De vakman verkiest eenjarige tenen om wille van hun grote taaheid en soepelheid. Oudere

(23) Dekstro, vroeger meer bekend onder de benamingen: walm (« waux », Wall. 1599), glu, glui, gloy, gluis (gheluyts omme te deckene. Woubrechtgem 1459); fr.: gluage en étoublage (Normandië). Het is inderdaad zo, dat deze benamingen voortkwamen uit het woord « glis » = geluis (calamus = halm, schalmey).

(24) Bindroeden, bandroeden, dekgaarden, dekgeren, dekgeerden, de kroeden of dekpersen zijn meestal gesorteerde eiken- of elzenroeden van ongeveer 15 à 25 mm dikte, bijzonder taa en buigzaam. Vaak wordt gebruik gemaakt van kastanjetakken (« kantwissen »), « dunnelingen » die zowat twee jaar hebben gegroeid.

wijmen verkrijgen de gewenste plooibaarheid door ze een tijdje lang in kokend water te dompelen.⁽²⁵⁾

HET STRODEKKERSALAAM.

Het blijkt wel, dat de gewone gereedschappen reeds in de middeleeuwen bekend waren. Daar ligt de verre oorsprong van het ambacht der stro- en rietdekkers. Dank zij deze werktuigen kunnen wij ons een ruim begrip vormen van het technisch kunnen der vroegere ambachtslieden dat tot op onze dagen als een « vakgeheim » van vader op zoon is overgebracht.

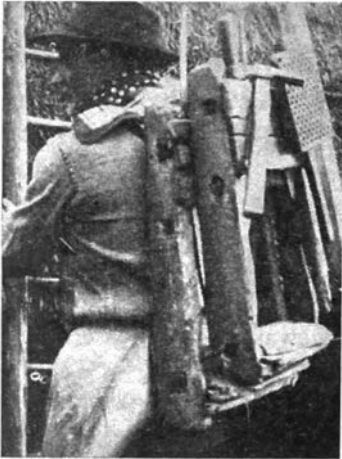

Fig. 2

De dekker klimt op het dak.

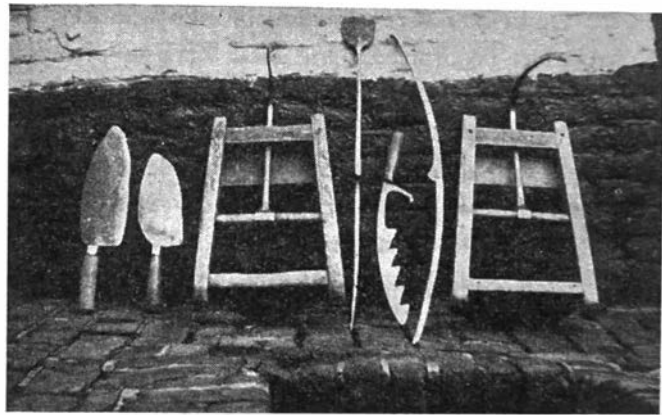

Fig. 3

Strodekkersgerief. Van l. n. r. : 2 scheermessen, dekstoel, schoppriem, stuwhaak, hengelhaak, dekstoel.

De gebruikelijke gereedschappen zijn :

a) het *dekpaard*; b) de *dekpriem*; c) het *dekspaan*; d) de *tandhaak*; e) het *scheermes*; f) *knielappen* in leder; verder een houten been.

a) Het *dak-* of *dekpaard* (*dekpeerd*, *dekstoel*; kortweg *peerden*). Een der oudst bekende voorbeelden van het nog in gebruik zijnde *dekpeerd* komt voor op het wapen van de Gentse Strodekkersnering uit 1524.⁽²⁶⁾

Doorgaans bestaat het *dekpeerd* uit een houten *stoel*, van slechts een trede en een ijzeren hanghaak. Met behulp van twee *peerden* kan de dekker zich over de hele oppervlakte van het dak verplaatsen. De puntige haak steeks door de strolaag en hangt aan een deklat vast. Tijdens het werk staat de dekker op de vaste ondertrede, die gebeurlijk kan opgeklapt worden. Hierbij steunt hij dan met de knieën tegen

(25) De wijmen (wilgen, bindwilgen, wilgetenen, teenwilgen, kortwilgen, dekwissen, dekwilgen, tenen, widow, grienhout, wits, wissen, grind of grint geheten) worden als ströptouwen gebruikt.

(26) Het thans nog in gebruik zijnde « dekpeerd » komt afgebeeld voor in het wapen van de Gentse Strodekkersnering uit 1524 (Zie not. 9) : « Van rood en een zilveren stoel met gouden hanghaak, geflankeerd door twee priemen van zwart ».

het *rustplankje*, dat met de kopeinden van de verticale *stoelstijltjes* dwars verbonden is.

Minder praktisch, omdat zij uit oogpunt van veiligheid bezwaar opleveren, zijn de *dekpeerden* met een beweegbare of loshangende trede, waarop de dekker met de voeten steunt om zijn werk te verrichten.⁽²⁷⁾

Aan de beide uiteinden van de plankvormige treden is een naar elkaar gebogen stangetje voorzien, die bovenaan door middel van een ring verbonden zijn en waaraan meteen het oogje van de hoeksgebogen *hanghaak* van smeedijzer bevestigd is.

Zeer vaak gebeurde het aanbrengen van dekstro op een steigerplank (*plankgang*, *boomgang*) van zowat drie meter lang en rustende op twee hardgehamerde ijzeren hanghaken. Hierop werden de bossen naargelang men ze nodig had losgesneden. Naderhand maakte de dekker gebruik van de *dekpeerden*.⁽²⁸⁾

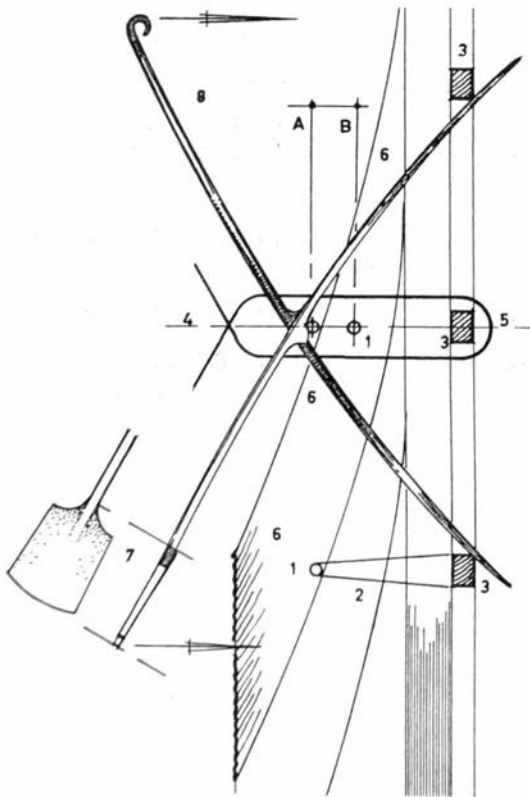

Fig. 4
GEBRUIK VAN DE
DEKPRIEMEN

1. « gang » of dekstro.
2. gebonden « dekgang »
3. deklatten.
4. Knooppunt. Het dakstro wordt door de beide priemen onder de « bindroede » van A naar B geperst.
5. de wijm (dekwijs) omsluit deklat en bindroede.
6. vast te binden dekgang.
7. « schoppriem ».
8. « hengelhaak ».

De *dekpriem*(-en), doorgaans geheten : *dekijzer*, *deknaald*, *haakpriem*, *schoppriem*, *steekpriem*. Men kan het belang van dit gereedschap niet hoog genoeg schat-

(27) Bijv. in Sleeswijk telt het strodekkersgerief slechts drie stuks : de *dackstool*, de *deckdrief* of *dackschuffer* en de *dacknadel*. Hier is de dekstoel minder praktisch en zwaarder getimmerd dan bij ons. Ook heeft het zijn belang te weten dat vele boeren over eigen dekkersgerief beschikken.

(28) In het noorden van Duitsland wordt bij het dekken vaak een *Deckbaum* (*dekboom* in Vlaanderen) gebruikt. Eens de *Deckbaum* aan de nokbalk vastgehecht kan de dekker zich op het dakschild verplaatsen en een voor een de nodige *Baumgangen* uitvoeren. Op die wijze kan het bewerken van de dakoppervlakte met grotere zorg geschieden.

ten. De technische zorg die man aan de dakbedekking wijdde, wordt welsprekend aangetoond door de *haak-* en *schoppriemen*. Beide tuigen zijn van gesmeed staal.

De haakpriem eindigt van boven in een halfgesloten *oogje*; het ander uiteinde is tot een puntvorm bewerkt. De *schoppriem* heeft aan de bovenzijde een schopjesvormig gerei, en eindigt aan de onderkant eveneens in een scherpe punt.⁽²⁹⁾ Beide ietwat licht ingebogen *priemen* hebben in het midden een *druk- of zetknopje*, ook *neusje* geheten, waarmee de gaarden naar de deklatten worden gedrukt. Met de *haakpriem (vang- of hengelhaak)* maakt de dekker een opening in de strolaag waarin hij ongeveer de helft van een wijmtouw tot achter de deklat duwt en door een tweede opening terug op het dakvlak hengt. Door nu de beide *priemen* met de *neusjes* op de *bindroede* te laten rusten zal de dekker met de ellebogen de bovineinden hefboomarms krachtig nederwaarts drukken. Hieruit volgt, dat het stro tussen de *bindroede* en de *deklat* samenperst, terwijl de dekker de handen vrij heeft om de beide wijmeinden stevig te knopen.

In Nederland (Gelderland) wordt in de meeste gevallen gebruik gemaakt van het *twijgijzer* (of *wigijzer*), een driekwart cirkelvormig tuig in smeedijzer, dat tegelijk voor naald-met-oog (wijmgat) dient ter bevestiging van de wijmstroppen. Het volstaat met de punt van het *twijgijzer* de strolaag te doorsteken en omheen de de kroede en de deklat een draaiende beweging te maken om de wijm terug op het dakvlak te doen verschijnen.

De Nederlandse werkwijze vertoont enige overeenkomst met de Vlaamse dakdekkerstechniek.

Het *dekspaan (dekplank, drijfplank, drijfhout, heuzingberd, plakker, plakberd, dekklopper)* is een vierkantig of ovaalvormig houten plankje met steel. Het *drijfvlak* is gewoonlijk bewerkt met een aantal ingekerfde groefjes ofwel ondiepe holletjes. Deze inkerving is nodig om het aankloppen van het dekstro gelijkmatig met de dakhelling te kunnen verschuiven. Hierbij wordt vooral zorg gedragen, dat de stoppelgaten niet splijten noch de aarpluimpjes breken, maar in volmaakt effen gedreven dakvlak komen.

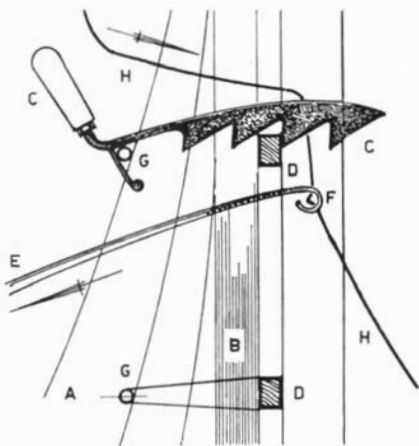

Fig. 5

GEBRUIK VAN DE
« TANDHAAK ».

- A : « Ganglijn ».
- B : onderste spreilaag.
- C : tandvormige « stuwhaak ».
- D : deklatten.
- E : « hengelhaak ».
- F : « Oogje » van « hengelhaak ».
- G : de kroeden.
- H : wijm (dekwis).

(29) De « schoppriem » (« schuppriem ») dient om de versleten strovaacht los te wroeten of te « ontdekken », de wijmen doorsnijden en ook het dakmos te verwijderen.

Met de *tandhaak* (*stuwhaak, heuzinghaak, knijpijzer, schakelijzer, vangijzer, trekmes, deksikkkel, zetje*), een ijzeren gereedschap, worden de dekgaarden dwars en voorlopig op het *gangstro* vastgelegd, zodanig dat ze niet naar de dakvoet kunnen glijden, terwijl de dekker alle zorgen aan de wijmstroppen kan besteden. Door een der tandhaken achter de deklath te zetten, wordt de gaarde onder de haak van het handvat op het verende stro aangedrukt en in dien stand gehouden. Hierdoor komen de z.g. « blinde stropen » horizontaal dicht bij elkaar en op dezelfde hoogte. Deze werkwijze herhaalt zich van « gang » tot « gang ».

Behalve de tandhaak gebruikt men ook het *zetje* of de *pen*, een ongelijkbenig takje of gaffeltje.⁽³⁰⁾

Het *scheermes* (*kliefmes, snijmes, dekmes*). Deze brede mesklingen dienen om te zware bindroeden in hun volle lengte te doorklieven, ook de bindwijmen te doorhaken. Met het *scheermes* zal de dekker het gedreven strodak glad-eflen scheren : *louteren* en zuiver maken. Sommige *scheermessen* hebben sikkelvormige of zeisvormige klingen.

De *dekhamer* (*klief- of bijlhamer*). Dit gereedschap vervult een vierledige functie : opruimen van verzwakte strolagen, losknieven van vermolmd deklath, vastnagelen van nieuwe deklath op de daksparren. De ronde gatjes langs de rand van het bijlmet (*nagelhol, kopnijpers* : spijkerkoppen) hebben tot doel oude spijkers uit het dakhout los te wroeten.

De *knieslappen*. Om het hinderlijk schaven van de stekelige stoppelgaten op de knieën tegen te gaan, zal de dekker gebruik maken van lederen slappen. Hierdoor is de slijtage van zijn werkbroek gering. Zowel voor het vlakscheren van de dakvacht als voor het vastdrukken van strobossen tegen de deklath met de knieën, zal de dekker deze lederen beschermingslappen aangespen.

Het *houten been*. Het is nog wel eens de gewoonte dat de dekker zich van een « *houten been* » bedient. Dit *been* is een soort harnas van *beukenhout* dat op het linkerbeen kan worden vastgeriemd. Het is aan de binnenzijde geschulpt (uitgehuld), en aan de buitenzijde afgerond. De buitenzijde dient om wijmen en bindroeden dwars door te hakken.

STRODEKKERSTECHNIEKEN.

Tot vóór betrekkelijk korte tijd bleven de strodekkers nog hardnekkig vasthouden aan de overgeërfde kundigheid van hun voorgangers : de georganizeerde en aan de strenge regels van het ambacht onderworpen gildebrouers. Voornamelijk in de wijde en vlakke polderlanden, waar stormwinden vrij hevig kunnen optreden, is de onmiskenbare traditie van het strodekkersbedrijf nog het best vast te stellen. Bewonderenswaardig is de vaardigheid van meesterstrodekker in de wijze waarop hij de vorstnaden weervast en waterdicht weet te maken, evenals de binnen- en buitenhoeken der overgangen van de dekschilden staalhard met kops- en dwars *kort riet* kan verbinden ofte *opbreeuwen*.⁽³¹⁾

(30) Het verdient nog vermelding, dat in sommige gevallen geen gebruik gemaakt werd van de « dekpriemen », het « zetje » geheten « derde hand » ofte « knecht ». Dan werden de *bossen* een voor een met de knie tegen de deklath aangedrukt en verbonden.

(31) « Opbreeuwen » : in de betekenis van « breiden », « toe- of dichtnaaien met riet (van de dakranden).

Gewoonlijk is het werk dat van de dekker wordt gevraagd door een contract vastgelegd. De zorg die hij aan de bedekking wenst te besteden, is afhankelijk van de hem ter beschikking gestelde halmsoorten. In dit verband wordt het onderscheid gemaakt tussen een *rogge-dak* en een *tarwe-dak*. Voorts stelt de vakman evenveel belang in een *gedreven dak*, een *hangend dak*, een *gebundeld dak* en een *trapkens dak*. *Gedreven daken* waren biezonder in trek.

De wisselvalligheden van de seizoenen boden de dekker gelegenheid tot het vinden van vernuftige middelen waarmede hij de strovacht voor een langer bestaan kon verzekeren. Wij komen hierop bij het ontleden van de dektechnieken nader terug.

De traditie wil dat de dekker voor de aanvang van het werk de hem ter beschikking gestelde bossen stro, bindroeden en wijmen nauwkeurig naziet.

Wanneer het een omvangrijke onderneming betreft doet de vakman beroep op een gezelschap. Ofwel wordt een knape in dienst genomen. Vaak wordt een der knechten van de boerderij te zijner beschikking gesteld. Het werk van de niet geschoolde helpers bestaat gewoonlijk in het klieven van de bindroeden, soepel maken van de wijmen en het op de steiger brengen van de bossen.

Met behulp van zijn diender kan de dekker zowat 200 bundels glui per dag verwerken. Oude kontrakten beschrijven in details de belangrijkheid van de onderneming. Gebruikelijk was het nauwkeurig bepalen van de kwaliteit en de noodzakelijke hoeveelheid der te verwerken grondstoffen, het salaris en de duurtijd voor de gedeeltelijke of gehele vernieuwing van het dakstro. Het spreekt vanzelf, dat de wijze van uitvoering ten volle afhing van de prijs die de opdrachtgever ervoor wilde betalen.⁽³²⁾

Blijkens een kontrakt uit 1650 waren voor de afdekking met glui niet minder dan 4000 bossen voorzien, 12 bundels deklatten, 1800 gesmeede nagels. Voor de beëindiging van dit werk waren twintig werkdagen voorzien. De kosten aan dagloon voor dekker en knape beliepen 7 stuivers daags.⁽³³⁾

De werkwijze die bij het aanbrengen van de strovacht in onze streken nog zelden wordt gevolgd, verschilt enigermate in de manier ter verwezenlijking van een deugdelijke bevestiging.

De *spreilaag*. De vakman begint zijn werk van rechts naar links uit de rechtehoek van het dakvlak. Het aanbrengen en losmaken van de nodige strobossen kan aanvankelijk op de steiger gebeuren

Meestal bestaat het allereerste deel van de bedekking in het *lateren* van de *spreilaag* (*onder- of binnenlaag, strobed, ligstro, onderstro*), d.i. de stengels met

(32) De pachter moest het dekstro leveren. Hij was verplicht de gebouwen te onderhouden « in wenden ende in gedreven daken », jaarlijks een aantal « gheley stroodt » of « gheluybundels stroot van elf palmen int ronde elke bundel » voor het dekken en herstellen van de daken voor te behouden evenals « deckroyen » en *vissel* (wijmen)... *ende den dekker den cost geven, den dekker hueren* en voor de *montcoste* zorgen. Zie POTTER, Fr. de : *Geschied. Belg. boerenstand*, blz. 101, en verschillende pachtkontrakten in « *Eigen Schoon en de Brabander* » o.a. 1933, blz. 80; 1934, blz. 58; 1935, blz. 151; id. blz. 118, en LINDEMANS, P. : *De geschiedenis van de Landbouw in België*, 1952.

Over dergelijke gebruiken raadplege men oude pachtbrieven. Een overzicht is alleen in een speciale studie mogelijk.

(33) LINDEMANS, P., o.c..

de hand evenwijdig met de druiplijn over de gespijkerde deklatten verspreiden tot een gelijkmatige dikte van ca. 5 cm. Deze laag wordt door wijmknoppen aan de deklatten verbonden. Door nu de stoppel- of stengelgaten achter een deklat te trekken en de aarpluimen op de stoppelgaten van de hoger liggende *spreigang* te laten rusten, verkreeg de *spreilaag* aan de binnenzijde van het strodak een meer verzorgde afwerking. Deze werkwijze herhaalde zich van *gang* tot *gang*. Het aantal opeenvolgende *gangen* houdt verband met de afstand tussen vorst en dakvoet. Verder heeft de *spreilaag* tot doel het opschuiven (*opkloppen*) van de dekstengels te vergemakkelijken. Na het strooksgewijs bevestigen van deze laag, volgt dan het aanbrengen van het eigenlijke dekstro.

De *dekgang*. Normaal beslaat een *dekgang* de lengte in horizontale richting van het dakvlak. Meer algemeen is de dikte afhankelijk van de dakhelling en bepaald op ca. 25 cm. Zoals vanzelf spreekt, is de dakvoet om praktische redenen zwaarder uitgevoerd, omdat daar het hemelwater samenkomt en naar beneden drupt.⁽³⁴⁾

Fig. 6

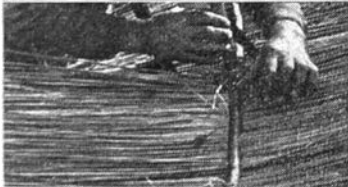
STRODEKKER AAN HET WERK

a

gebruik van « dekspaan ».

b

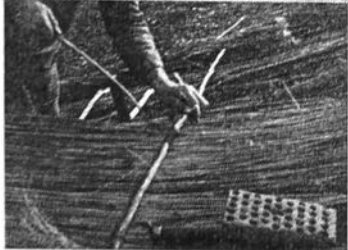
vastzetten van de dekgaarde met het « stuwhaakje ».

c

knopen van de wijm.

d

plaatsen van de bindroede.

Om de bevestiging van het dekstro vakkundig te kunnen toepassen begint de dekken met de *aanzetlaag* (*overstek*, *hosing*, *dakvoet*). Voorlopig zal hij de

(34) De dikte van een deklaag werd schriftelijk bepaald: « ... eenen reghelvoet ende eenen duym dick van stroy ende so achtervolghende tot de vorst toe, so datter de vorstichel ofte stroyen vorst op sluyten mach » (Moerbeke 1662).

losse stengels gelijkmatig over een strookbreedte van de spreilaag verdelen en evenwijdig met de druplijn aandikken. Om de *aanzetlaag* de nodige veerkracht en stijf te geven, worden de stengels stevig op een vertikaal *spanlatje* of *knijplijst* aangedrukt.

Dwars over deze strookbreedte, z.g. « *peerdegang* », legt de vakman een bindroede in horizontale richting op het dekstro. Een paar houten *zetjes* volstaan om deze roede vast te hechten. En nu gaat het erom, dat het ineenschuiven van de stengels met kennis van zaken onder de *bindroede* kan geschieden.

Het is inderdaad nodig, dat de dekker met behulp van een *dekspan* de strogang tot een effen buitenvlak zal ineendrijven derwijze dat de stengels niet breken noch splijten. Vervolgens wordt op de plaats waar een knoop of strop is voorzien, het dekstro door middel van de *tandhaak* stijf tussen de roede en de deklat geprand. Hierdoor wordt het wegglijden van de *bindroede* verhinderd en krijgt de dekker meteen de handen vrij om met het knopen van de bindwijmen te beginnen. Vlak naast de *bindroede* maakt hij in de vastgeknelde strolaag een opening waarin ongeveer de helft van de *soepel gerolde wijm* naar beneden wordt gestoken. Aan de tegenovergestelde zijde van de *bindroede* drijft hij dan de *haakpriem* eveneens door de bedekking om de wijm langs onder de deklat omhoog naar het dakvlak te hengelen.⁽³⁵⁾

Eens de beide wijmeinden voorlopig boven de *bindroede* samengetrokken, kan het definitief vastzetten van de gangstrook geschieden. Dit gebeurt eenvoudig door de punten van de priemen tot de onderkant van de twee naastliggende deklatten te duwen, zodanig dat de werktuigen kruiselings en met de neusjes naast elkaar op de *bindroede* komen te rusten. Nu kan de dekker met de ellebogen de *haak-* en *schoppriem* krachtig naar het dakvlak neerdrukken en met de vrije handen de wijmen vastknopen. Bij het loslaten van de beide *priemen* en het wegnemen van de *tandhaak*, veert het samengedrukte dekstro iets terug waardoor de wijmknoop nog steviger wordt toegehaald.⁽³⁶⁾

Deze bewerking wordt op onderlinge afstanden van ongeveer 25-30 cm en in een rechte lijn herhaald. Zo komen de opeenvolgende en ten dele elkander overlappende stroken of *gangen* één voor één aan de beurt en worden de *bindroeden* en *wijmstroppen* meteen *ingedekt*. Het aantal *gangen* is dan ook berekend overeenkomstig de breedte der dakschilden : van de hozing tot de vorstlaag.

(vervolgt)

Cl. V. TREFOIS

(35) In Engeland en in Friesland worden de strolagen door middel van zigzagsteken aan de deklatten « genaaid ». Werkt de dekker op het dakvlak, dan vertoef zijn helper in de zolderruimte. Deze laatste hoeft slechts de door de strovacht naar hem toegestoken wijm uit de naald te trekken en onder de deklat aan te spannen. Ca. 15 cm verder wordt de wijm terug door de strogang naar boven gedruwen. Aldus ontstaat telkens op een afstand van 15 à 20 cm een stevige en recht doorlopende zigzagsteek. Hier is de techniek van het naaien der strogangen nog betrekkelijk primitief te noemen. Dit is eveneens het geval met het *zichtbaar gelaten verbinden* van de dakhuid in Engeland : « ...by ropes stretched over the surface, crossed at right angles at intervals of 12 inches or 18 inches. The last method is the most primitive, and is neither slightly nor lasting as straw ropes decay after about two years. » Innocent, C. F. The Development of English Building Construction (« Tatching ») blz. 19.

Zo is de normale Engelse dekwijze overeenkomstig aan de Vlaamse techniek. Zeer mogelijk werd deze aldaar toegepast door strodekkers uit onze gewesten herkomstig. (« ... The twine is threaded through the reed with a needle passed round the battens and threaded back to the thatcher on the outside of roof. » (Medegedeeld). Zo ook is bijj. het overbekend z.g. « Flemish bond » (Vlaams verband) te danken geweest aan onze in Engeland ingevoerde baksteentechniek.

KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN

Vereniging zonder winstoogmerk

De Bond bevordert de studie van de volkskunde en geeft sedert 1926 het tweemaandelijks tijdschrift « Oostvlaamse Zanten », waarin volkskundige bijdragen en de uitslagen van de enquêtes in Vlaanderen gepubliceerd worden.

Hij schrijft ten laste van zijn Alfons de Cockfonds tweejaarlijkse prijsvragen over volkskundige onderwerpen uit, organiseert voordrachten, tentoonstellingen en reizen.

Het Museum voor Volkskunde, gesticht door de Bond in 1927 in het Voormalig Museum voor Oudheden, Lange Steenstraat, is sedert 1962 overgebracht naar het Kinderen Alynshospitaal, Kraanlei 41, Gent. De Bond ondersteunt het Museum dat de stad Gent bij besluit van 27-9-1931 in bescherming heeft genomen. Het staat onder toezicht van een commissie bestaande uit vertegenwoordigers van het Stadsbestuur en van de Bond.

Raad van Beheer: erevoorzitter: E. Boonen; voorzitter: Lic. R. van der Linden; ondervoorzitters: Lic. M. Daem en J. Pieters; sekretaris: M. Broeckhove; penningmeesteres: H. Depoorter; leden: Dr. R. Haeseryn, G. Hebbelynck, Lic. L. Hoste, G. Rouquart, G. Van Audenhove, F. Van Bost, Prof. Dr. P.J. Vandenhoute, G. Van Peteghem en G. Weze.

Dagelijks bestuur van de Bond: voorzitter: Lic. R. van der Linden; sekretaris: M. Broeckhove; penningmeesteres: H. Depoorter; lid: Dr. R. Haeseryn.

Kommissie voor volkskundige Enquêtes: voorzitter: Lic. R. van der Linden; leden: M. Broeckhove, Lic. M. Daem, Dr. R. Haeseryn, J. Pietres en G. Weze; adviseurs: Lic. H. Arens en M. Van Wesemael.

Kommissie voor feesten en reizen: voorzitter: G. Weze; leden: M. Broeckhove, G. Hebbelynck, G. Van Audenhove, F. Van Bost en G. Van Peteghem.

Beheerkommissie Museum voor Volkskunde: erevoorzitter: E. Boonen; voorzitter: G. Weze; ondervoorzitter: Dr. R. Haeseryn; konservator: Lic. L. Hoste; sekretaris: M. Broeckhove; penningmeester: G. Hebbelynck; leden: H. Depoorter, G. Rouquart, G. Van Audenhove, F. Van Bost, Prof. Dr. P.J. Vandenhoute, Lic. R. van der Linden en G. Van Peteghem.

Dagelijks bestuur en aankoopkommissie van het Museum voor Volkskunde: voorzitter: G. Weze; ondervoorzitter: Dr. R. Haeseryn; penningmeester: G. Hebbelynck; konservator: Lic. L. Hoste; sekretaris: M. Broeckhove.

(Vervolg van tweede blz. van de kaft).

De **Magie van het Poppenspel**, door F. Van Es en anderen — **Devotie tot de Heilige Donatus**, door M. Broeckhove — **Sint-Kristoffel. Legenden. Verering, Verspreiding**, door R. van der Linden — **Kinderspelen en Liedjes uit het Land van Dendermonde**, door Mevr. L. Bataille-Hiel — **Leerknappen in de kunstambachten te Gent 14e en 15e eeuw**, door M. Daem — **Register op G. Celis: Volkskundige Kalender . . .** door F.M. Olbrechts — **De Groei en Bloei van de Arteveldefiguur in de Vlaamse Volksziel**, door J. VERMEULEN — **Bijdrage tot de volkskunde van Moerzeke**, door J. Laureys — **Vrolijke Doodsbrieven vol humor en gal (avec un résumé en français)**, door R. van der Linden en G. Simons — **Duiventorens in Oost-Vlaanderen**, door O.S. Depraet.

Lidmaatschap Bond Oostvl. Volkskundigen: Jaarlijkse bijdrage gewoon lid: 175 F; gezinslid: 50 F (zonder tijdschrift); gepensioneerde: 100 F; beschermend lid: 300 F; steunend lid: 500 F; buitenland 250 F; maatschappijen: 500 F.

Abonnement op Oostvlaamse Zanten voor niet-leden (bibliotheken, instellingen, boekhandel, verenigingen, enz.): 200 F; buitenland: 250F per jaargang.